

Här är du inte osynlig, vi ser dig

- En kvalitativ studie om skolkuratorers möte med papperslösa barn i den svenska skolan

Hanna Svensson & Sara Nylander

LUNDS UNIVERSITET
Socialhögskolan

Kandidatuppsats SOPA63
VT 2014

Handledare: Maria Bangura Arvidsson

Abstract

The purpose of this project was to study the interaction which takes place between school counselors and undocumented children in the Swedish school system. Qualitative interviews with seven school counselors have been conducted to highlight their experiences of working with children who find themselves inside the society's geographical boundaries, yet with limited civil rights. The theoretical framework and concepts of discretion and role theory has enabled us to analyze the school counselors' manner of dealing with this target group. The results of the study show that the school counselors describe the circumstances of the childrens' lives in similar ways, but also that the counselors' have different approaches when working with undocumented children. The lack of guidelines, combined with the possibilities of cooperation with resourceful organizations affects the degree of the professionals' discretion. School counselors' personal strategies have also been shown to have an impact on the manner of which they work with undocumented children.

Keywords: Undocumented children, school counselor, discretion, role theory

Förord

Vi vill framförallt rikta ett stort tack till de skolkuratorer som genom intervjuer har delgett oss sina erfarenheter och tankar. Utan er värdefulla kunskap hade studien aldrig kunnat genomföras. Tack även till vår handledare Maria Bangura Arvidsson för saklig feedback och för att du tog dig tid trots att tiden var begränsad. Vi passar också på att tacka varandra, för ett gott samarbete och för att ha hållit sams under arbetets gång.

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	1
1.1 Problemformulering.....	1
1.2 Syfte.....	2
1.3 Frågeställningar.....	2
2. Bakgrund.....	2
2.1 Begreppsdefinition - Papperslösa och gömda.....	3
2.2 Aktuella lagrum.....	3
3. Kunskapsöversikt och tidigare forskning.....	4
3.1 Skolkuratorer.....	5
3.2 Papperslösa i Sverige.....	6
3.3 Papperslösa barn i den svenska skolan.....	8
3.4 Sammanfattning.....	9
4. Metod.....	9
4.1 Val av metod.....	9
4.2 Urval.....	10
4.3 Intervjuer.....	11
4.4 Bearbetning av data.....	12
4.5 Metodens tillförlitlighet.....	13
4.6 Etiska överväganden.....	15
4.7 Arbetsfördelning.....	16
5. Teoretiska utgångspunkter.....	16
5.1 Handlingsutrymme.....	16
5.2 Handlingsutrymme i relation till klienten.....	18
5.3 Rollteori.....	18
5.4 Rollteoretiska begrepp.....	19
6. Resultat.....	20
6.1 Skolkuratorernas beskrivningar av barnens livssituationer.....	21
6.2 Skolkuratorernas arbete med papperslösa barn.....	25
6.3 Vinjett.....	36
6.4 Sammanfattning.....	37

7. Analys.....	38
7.1 Handlingsfrihet inom organisationen.....	38
7.2 Samverkan och nätverk.....	42
7.3 Kuratorns strategier i det faktiska mötet.....	44
7.4 Sammanfattning.....	46
8. Avslutande diskussion.....	48
9. Referenslista.....	50
10. Bilagor.....	53

1. Inledning

1.1 Problemformulering

Det var faktiskt första gången i mitt liv jag har kommit i kontakt med helt svältande barn i Sverige. Det var en ny upplevelse. Då kan jag säga att då var jag lite skakig och så, för det hade jag inte tänkt, att dom skulle ha det så illa.

I citatet ovan beskriver Malin, kurator på en grundskola, upplevelsen av att möta papperslösa barn i den svenska skolan. Malin träffar i sin yrkesroll barn som befinner sig i utsatta situationer. Några få av dessa är papperslösa barn som håller sig gömda då de inte har laglig rätt att vistas i landet. Det är oklart hur många papperslösa barn som befinner sig i Sverige, men uppskattningsvis rör det sig om 2.000-3.000 barn (Socialstyrelsen, 2010:268). Forskning visar att dessa barns tillvaro präglas av otrygghet, trångboddhet, familjesplittring, psykisk ohälsa och ekonomiska svårigheter (Khosravi, 2010; Rädda Barnen, 2008; Socialstyrelsen, 2010; Socialstyrelsen, 2014). Forskaren Shahram Khosravi (2006:37), som har gjort etnografiska studier kring papperslösa, menar att nationalstater som Sverige bidrar till att de mänskliga rättigheterna förminskas till medborgerliga rättigheter. Detta innebär att personer som inte har medborgarskap i princip saknar rätten till rättigheter.

Sveriges svaga engagemang gällande de papperslösa barnen har kritiserats vid ett flertal tillfällen. Kritiken från FN:s Barnrättskommitté grundades i att Sverige inte har uppfyllt konventionens krav som ska ge alla barn lika rätt till hälso- och sjukvård och utbildning (Sjögren & Ascher, 2006:27; SOU 2007:34:101-106). I juli 2013 besvarades kritiken då två lagändringar genomfördes inom just dessa två områden. Förändringen i skollagen (2010:800) ger numera de papperslösa barnen samma rätt till skolgång som andra barn.

Rätten till skolgång innebär också rätten till elevhälsa då skolan har ett ansvar för att främja elevernas utveckling, lärande, och hälsa (Skollag 2010:800). Arbetet med elevhälsa bedrivs bland annat av skolkuratorer. I skollagen framgår dock inte hur kuratorns arbete med elevhälsa bör bedrivas. Då deras arbete är vagt reglerat i form av styrdokument och lagar, bidrar detta till att skolkuratoren har stor frihet att på egen hand utforma sitt arbete (SOU 2000:19:88). Skolkuratorns roll är dessutom fortfarande relativt outforskad och oklar i ett svenskt forskningssammanhang (Backlund, 2007:25,29). Det finns ännu ingen forskning som

beskriver skolkuratorers möten med papperslösa barn i den svenska skolan. Rapporter visar dock att skolgång kan vara av stor vikt för dessa barn då de har berövats sitt sociala sammanhang. Detta för att få chansen att leva ett så normalt liv som möjligt genom att träffa andra barn och vuxna (SOU 2007:34:108). Med tanke på den problematiska situationen som de papperslösa barnen befinner sig i, kan skolkuratoren bli ett viktigt stöd i barnens tillvaro.

Skolkuratorns otydliga roll i skolan, i kombination med barnens utsatthet, bidrar till en stor utmaning i det skolkuratoriva arbetet. Då lagändringen genomfördes i fjol, är ämnet aktuellt att studera. Detta för att få mer kunskap och förståelse för hur skolkuratorer kan hantera de situationer som de kan ställas inför då de möter papperslösa barn i sin yrkesroll. Det blir därför intressant att i denna studie studera skolkuratorernas handlingsutrymme och utformning av sin yrkesroll i mötet med de papperslösa barnen.

1.2 Syfte

Syftet är att studera hur skolkuratorer hanterar de situationer de kan ställas inför i mötet med papperslösa barn i den svenska skolan.

1.3 Frågeställningar

- Hur beskriver skolkuratorerna de papperslösa barnens livssituationer?
- Hur beskriver skolkuratorerna de situationer som de ställs inför i arbetet med de papperslösa barnen?
- Hur hanterar skolkuratorerna de hinder och möjligheter som de ställs inför i arbetet med de papperslösa barnen?

2. Bakgrund

För att skapa tydlighet i texten kommer vi nedan att presentera och förklara begrepp och aktuella lagrum som kan vara relevanta för förståelsen av arbetet. I studien har vi valt att inkludera både gruppen som benämns *papperslösa* och även gruppen som brukar kallas för *gömda*. Detta har vi gjort eftersom de lever under nästintill identiska förhållanden, och även

för att skapa en större möjlighet till att finna intervjupersoner som har erfarenhet av arbete med dessa barn. I texten kommer begreppet papperslösa att användas samt innefatta både de så kallade papperslösa men även de som benämns som gömda. Vi har valt att fokusera på barn i skolåldern, från förskoleklass till gymnasienivå. För att ha möjlighet att inkludera även gymnasieelever i denna studie använder vi begreppet barn för alla barn och unga mellan 6 och 20 år.

2.1 Begreppsdefinition - Papperslösa och gömda

Att vara papperslös innebär en viss juridisk status som kan förändras i takt med att de legala omständigheterna förändras. Statusen påverkas av både den svenska socialpolitiken och lagstiftning inom olika områden (Socialstyrelsen, 2010:268-270). I huvudsak innebär papperslöshet att en person vistas illegalt i ett land. Orsakerna kan vara flera, att uppehålla sig i Sverige trots att giltigheten för visum gått ut är en utav dessa, men även de fall då personer utan landets kännedom har tagit sig till Sverige och uppehåller sig här (Khosravi, 2006:289). Khosravi (ibid.) menar att det även kan handla om människor som har fått avslag på sin ansökan om uppehållstillstånd men trots detta väljer att stanna kvar i landet, vilket enligt Socialstyrelsen (2010:268-270) är den grupp som brukar benämnas gömda. Socialstyrelsen definierar papperslösa personer genom att benämna dem som en undergrupp till de som vistas i Sverige utan att vara svenska medborgare. De är dock noggranna med att skilja uttrycket papperslös från andra termer så som exempelvis dokumentlös eller statslös, som innebär att man står utan identitetshandlingar respektive brist på medborgarskap i något land (ibid.).

2.2 Aktuella lagrum

Skollag (2010:800)

Den tidigare versionen av skollagen gav skolor möjlighet att ta emot papperslösa barn. Barnen hade dock inte en lagstadgad rätt till skolgång. En förändring i skollagen som trädde i kraft 1 juli 2013 ger alla barn, även de som vistas i Sverige utan tillstånd, rätt till skolgång.

Lagändringen medför ingen skolplikt, utan ses snarare som en möjlighet till att ge dessa barn en chans att utvecklas samt skapa en bättre framtid (Regeringens proposition). Rätten till skolgång ges till barn upp till 18 år, men ger även möjlighet för äldre personer att avsluta sin gymnasieutbildning i de fall då den påbörjats innan eleven fyllt 18 år.

Utlänningsförordningen (2006:97)

Även en förändring i utlänningsförordningen har kommit till stånd i samband med ändringen i skollagen. Tidigare fanns en skyldighet för skolhuvudmän och socialnämnder att anmäla till polismyndigheten då en person vistades i landet utan tillstånd och blev aktuell i ett ärende. Denna skyldighet har numera hävts.

Socialtjänstlag (2001:453)

Enligt socialtjänstlag 14 kap. 1§ har alla människor som är verksamma vid en myndighet som kommer i kontakt med barn och unga en anmälningsplikt till socialnämnden. Anmälningsplikten gäller omgående vid de tillfällen då de får kännedom om, eller misstanke om att ett barn far illa. Denna skyldighet gäller således även skolor och innefattar alla barn, även de barn som är papperslösa och går i skolan.

Barnkonventionen

FN:s konvention om barnets rättigheter ratificerades av Sverige år 1990. Barnkonventionen syftar till att ge alla barn rättigheter och en trygg tillvaro. Konventionen grundar sig i fyra huvudartiklar, artikel 2, 3, 6 och 12. Artikel 2 innefattar alla barn som vistas i ett land som ratificerat konventionen och innebär att alla barn har lika värde och samma rättigheter. Alla barn ska skyddas från diskriminering. Konventionens tredje artikel säger att barnets bästa alltid ska komma i främsta rummet. I alla beslut som rör barn ska barnets bästa ha beaktats. I artikel 6 står det om alla barns rätt till liv, hälsa, överlevnad och utveckling. Artikel 12 handlar om barns rätt att uttala sig och få sin röst hörd i ärenden som berör honom eller henne (Barnombudsmannen, 2014).

3. Kunskapsöversikt och tidigare forskning

För att skapa en överblick över kunskapsläget gällande både skolkuratorer och papperslösa har vi sökt efter relevant litteratur och forskning inom de aktuella områdena. Genom att söka på bland annat vetenskapliga artiklar har vi också kunnat använda oss av referenser som har lotsat oss vidare i vårt kunskapssökande. Vi har använt oss av databaser så som LubSearch, Swepub och Libris för att hitta avhandlingar och artiklar som kan vara av relevans för arbetet. Exempel på sökord som vi har använt är bland annat papperslösa, gömda, flyktingar, skolkurator, kurator, elevhälsa samt motsvarande begrepp på engelska.

I följande avsnitt kommer vi att redogöra för den forskning och de rapporter som vi har funnit och som kan anses vara relevanta för vår studie. Avsnittet är uppdelat i tre stycken, i vilka vi berör skolkuratorns yrkesroll, papperslösas livssituation i Sverige samt papperslösa barns situation i det svenska skolsystemet. Eftersom forskningsområdet är begränsat gällande skolkuratorer och papperslösa barn, har vi även fått använda oss av andra kunskapskällor som till exempel statliga rapporter och information från relevanta aktörer. Av denna anledning kan detta avsnitt ses som en kunskapsöversikt såväl som en redogörelse för tidigare forskning.

3.1 Skolkuratorer

På 1940-talet anställdes de första personerna i den svenska skolan med titeln skolkurator. Sedan dess har utvecklingen gällande skolkuratorns yrkesroll sett ut som en klassisk professionaliseringsprocess, då antalet skolkuratorer i skolan kontinuerligt ökat, etableringen av socionomutbildningen har skett samt att professionen har lagstadgats (Isaksson & Larsson, 2012:24, 29-30). År 2010 infördes det i skollagen (2010:800) ett krav på en samlad elevhälsa där kuratorer, sjuksköterskor, skolläkare och psykologer ska ingå på alla skolor. Elevhälsan ska främja elevernas utveckling, lärande, och hälsa (Skollag 2010:800). Isaksson & Larsson (2012:31), som studerat skolkuratorernas framväxt och utveckling i Sverige, menar att lagstödet bidrar till att jurisdiktionen, det vill säga skolkuratorernas rätt till att kontrollera och utföra sitt arbete, stärks.

Trots lagstadgat arbete med elevhälsa är skolkuratorns roll fortfarande relativt outforskad och oklar i ett svenskt sammanhang, historiskt så väl som i nutid (Backlund, 2007:25,29; Isaksson & Larsson, 2012:25). Vi har funnit en svensk avhandling om skolkuratorer, *Elevvård i grundskolan- Resurser, organisering och praktik*, skriven av Åsa Backlund (2007). I den studerar hon elevvårdspersonals arbete, däribland skolkuratorer, i förhållande till organisation, resurser och praktik. Backlund menar att det finns väldigt få studier som studerar vad skolkuratorer faktiskt gör (Backlund, 2007:32). Isaksson & Larsson (2012:29-30), menar att skolkuratorns arbetsuppgifter, sedan 40-talet, visar på både förändring och kontinuitet. Från början hade kuratorerna en mer studie- och yrkesvägledande roll vilket har försvunnit helt i dag. Samordnande och informerande uppgifter samt det psykosociala arbetet har fått mer inflytande med tiden. Kontaktarbete med elever, skola, föräldrar och sociala myndigheter

samt rollen som informatör om samhällets olika resurser har varit centrala delar i det skolkuratoriva arbetet sedan yrket infördes (ibid.). I dag är två centrala delar i kuratorsarbetet elevarbete samt handledning till övriga yrkesverksamma i skolan (Backlund, 2007:241; Isaksson & Larsson 2012:30).

Rapporter och forskning visar att det går att forma det skolkuratoriva arbetet på en mängd olika sätt. Skolornas egna mål och övergripande yrkesmässiga riktlinjer för socionomer kan fungera som ramar för kuratorerna (Backlund, 2007:196; SOU 2000:19:88). I Skollagen (2010:800) nämns det inte specifikt vad skolkuratorns arbete innebär förutom att de tillsammans med övrig personal ska uppnå de övergripande målen för skolan. Styrdokument och lokala skolplaner har visat sig ha liten inverkan på kuratorernas arbete då arbetet inte kontrolleras. Detta bidrar till att kuratorns yrkesroll formas efter person och situation (Backlund, 2007:196; SOU 2000:19:88). Forskning har visat att skolkuratorerna själva upplever sin yrkesroll som oklar. Detta beror bland annat på att de är ”ensamma på pedagogernas arena” och därför upplevs ha mindre legitimitet i jämförelse med annan skolpersonal, exempelvis lärare (Backlund, 2007:283; D-Wester, 2005:11-12). Det förekommer också oklarheter om vilka arbetsuppgifter som tillhör de olika professionerna i skolan vilket bidrar till en otydlighet kring skolkuratorernas faktiska arbetsuppgifter. Backlund (2007:283-284) menar att oklarheter kring skolkuratorernas yrkesroll, arbetsroll samt det faktum att deras arbete endast i liten utsträckning regleras av styrdokument och lagar bidrar till att kuratorernas arbetssätt formas utifrån två övergripande faktorer; omgivningens krav och förväntningar samt efter egna intressen. Internationell forskning visar även den att skolkuratorns roll och arbetsuppgifter är otydliga. Flexibilitet gällande arbetssätt är vanligt samt att kuratorerna själva upplever att deras arbete värderas som mindre värdefullt än andra yrkeskategoriers arbete i skolan (Agesta, 2004:151,161; Curry & Bickmore, 2012:110,119-120; Isaksson & Larsson, 2012:25).

3.2 Papperslösa i Sverige

Forskningen kring papperslösa och deras situation är på många sätt begränsad. Mycket av den information som finns är beställd av beslutsfattare eftersom det har saknats intresse för forskning inom området (Socialstyrelsen, 2010). Inga exakta siffror över hur många papperslösa som befinner sig i Sverige existerar, av det klara skälet att de är ”osynliga” och

inte finns i varken folkbokföring eller andra register. I en av statens utredningar (SOU 2007:34) har Migrationsverket i samarbete med Rikspolisstyrelsen bidragit med statistik över antalet gömda barn i Sverige. Siffrorna gäller för årsskiftet 2006/2007, och visar att det vid den aktuella tidpunkten fanns cirka 400 barn som höll sig undan verkställighet av avvisning. Denna statistik tar alltså inte upp de barn som tagit sig till Sverige utan att ge sig till känna, varför siffrorna inte kan anses helt och hållet fullständiga. Uppskattningar har gjorts även senare då det bedömts att antalet var någonstans mellan 10.000 och 50.000 personer. Av dem tros 2.000-3.000 vara barn (Socialstyrelsen, 2010:268). Ett annat skäl till att statistiken är svår att få tillgång till är att situationen är under ständig förändring. Politiska beslut och förändringar, inte bara i Sverige utan även internationellt, gör att siffror och statistik endast kan knytas till ett visst geografiskt område eller en bestämd tidsperiod. De senaste åren har området uppmärksammas internationellt, men på grund av ovanstående skäl finns det fortfarande inga statistiska uppgifter (Socialstyrelsen, 2010:271). Då de papperslösas situation påverkas av den kontext som de befinner sig i, kan vi finna svårigheter i att tillämpa internationell forskning på ett svenskt sammanhang.

Det finns ett fåtal svenska forskare som på senare år istället för att göra försök till att uppskatta dessa siffror, lagt fokus på de papperslösas situation i Sverige. Genom både etnografiska studier och rapporter från frivilligorganisationer kan vi, trots individernas rädsla för att bli upptäckta och utvisade ur landet, få en något klarare bild av hur deras situation och villkor faktiskt ser ut. Dessa uppgifter visar att de papperslösa exkluderas från samhället och att det svenska systemet i vissa fall kan ställas i motsättning till de mänskliga rättigheterna. Sverige har vid flera tillfällen blivit kritiserat för att begränsa de mänskliga rättigheterna och ställa de papperslösa utanför systemet och utan skyddsnät (Khosravi, 2006, Khosravi, 2010; Sigvardsdotter, 2012). Den stora vikten av att inneha identitetshandlingar för att få tillgång till det svenska samhället, dess skyddsnät och mycket annat kan ses som unik (Khosravi, 2010:96; Sigvardsdotter, 2012:155). Det blir utan möjlighet att identifiera sig ytterst problematiskt även då de vill hyra en lägenhet eller skriva ett anställningsavtal. Rapporter och forskning visar att de papperslösas situation präglas av trångboddhet, ekonomiska svårigheter, familjesplittring, otrygghet och psykisk ohälsa (Khosravi, 2010; Rädda Barnen, 2008; Socialstyrelsen, 2010; Socialstyrelsen, 2014).

Papperslösa barn och deras hälsotillstånd har i en svensk kontext diskuterats under ett flertal år. Under början av 2000-talet uppmärksammades den allt mer växande grupp barn som led av det som man senare kom att kalla för uppgivenhetssyndrom. Barnen visade tecken på depression, oro, ångest, sömnsvårigheter och utvecklade ibland symtom som kontaktlöshet vilket ledde till att de uppfattades som apatiska. De aktuella grupperna av barn var i synnerhet asylsökande samt papperslösa. Diskussionen kring barnen med uppgivenhetssyndrom ledde till utredningar och så småningom även en möjlighet för papperslösa i Sverige att under år 2005/2006 få sina ärenden om uppehållstillstånd prövade. Trots detta är det inte förrän i juli 2013 som de papperslösa barnen som vistas i Sverige får rätt till sjukvård (Socialstyrelsen, 2013). Vid denna tidpunkt har Sverige ett flertal gånger fått kritik från FN:s Barnrättskommitté, som anser att det svenska systemet inte följer Barnkonventionen i hanteringen av papperslösa barn. Denna kritik har baserats på rätten till utbildning och hälsa till alla barn som vistas i landet, då kommittén har menat att Sverige har diskriminerat de papperslösa barnen inom dessa områden (Sjögren & Ascher, 2006:27; SOU 2007:34:101-106). De papperslösa barnen i Sverige har även uppmärksammats genom ett projekt av Rädda Barnen. *Barn utan papper - Jag vill bara landa!* startade i mars 2006 i form av en hjälplinje till vilken papperslösa barn kunde vända sig och få stöd. Rapporten, som inkluderade erfarenheter från projektet, sammanställdes och publicerades 2008. Genom rapporten får de papperslösa barnen göra sina röster hörda i form av tankar, drömmar och rädslor (Rädda Barnen, 2008).

3.3 Papperslösa barn i den svenska skolan

Statens offentliga utredning (2000:19) visar att det allmänt finns stora variationer och förutsättningar mellan skolor i olika kommuner. Skolor har rapporterat om en ökad oro i skolan vilket har skapat en tung arbetsmiljö både för elever och lärare. För elevernas och lärarnas välmående blir elevhälsan därför en viktig resurs. En samlad kompetens inom elevhälsan är av vikt för att kunna möta de ökade psykosociala och psykosomatiska svårigheterna i skolan (SOU 2000:19:18-19)

Att vara flykting och samtidigt barn medför en relativt ökad risk för psykiska problem. Det är inte ovanligt att den psykiska ohälsan ökar i samband med ovissheten om att få stanna i Sverige eller inte. Det finns en påtaglig risk för psykisk ohälsa för dessa barn vilket beror på

den enskildes flyktingsituation och eventuella kulturkonflikter (SOU 2000:19:279-280). Psykologer, skolsköterskor samt kuratorer har erfarenheter av att möta flyktingbarn som har svåra livsupplevelser ifrån krig, mord, våldtäkt och annat våld (SOU 2000:19:185). Skolan kan få en viktig funktion då den kan fungera som en trygg bas för barnen (SOU 2000:19:279-280). Skolgång för de papperslösa barnen har visat sig vara av vikt då rapporter visar att de papperslösa barn som går i skolan lever ett bättre liv i jämförelse med de som inte gör det. Barnen har berövats sitt sociala sammanhang och behöver stimuli från andra vuxna och jämnåriga kamrater. Vardagen saknar ofta struktur och att få gå i skolan kan innebära en möjlighet för de papperslösa barnen att träffa andra barn och vuxna. Skolan blir på så vis betydelsefull för att kunna få leva ett så normalt liv som möjligt. Skolan ger barnen möjlighet att vara barn då de kan släppa de krav som ofta finns hemma (Sjögren & Ascher, 2006:25-27; SOU 2007:34:108).

3.4 Sammanfattning

Att leva som papperslös i Sverige kan innebära en tung tillvaro. Svårigheter i att ordna boende och arbete är två problematiska områden (Khosravi, 2010:96; Sigvardsdotter 2012:155). Generellt präglas deras livssituation även av otrygghet och psykisk ohälsa (Khosravi, 2010; Rädda Barnen, 2008; Socialstyrelsen, 2010; Socialstyrelsen, 2014). Det kan vara viktigt för papperslösa barn att få gå i skolan då de oftast inte ingår i andra sociala sammanhang. Där får de möjlighet att träffa andra barn och vuxna och släppa det ansvar som ofta kan finnas i hemmiljön. I skolan får de papperslösa barnen möjligheten till vara barn (Sjögren & Ascher, 2006:25-27; SOU 2007:34:108). Skolkuratorerna blir viktiga då de ska finnas som stöd och hjälp i skolan för de barn som behöver det. Kurators roll i skolan är dock oklar då det finns en otydlighet kring yrkesrollen. Forskningen visar att skolkurators handlande formas utifrån två övergripande faktorer; egna intressen och omgivningens krav (Backlund, 2007:283-284).

4. Metod

4.1 Val av metod

Olika forskningsfrågor fordrar olika forskningsmetoder. Då uppsatsen syftar till att ta del av och analysera skolkuratorers upplevelser, tankar och erfarenheter kring papperslösa barn, har vi valt att tillämpa en metod som har gjort det möjligt att insamla denna typ av information.

Den kvantitativa metoden kännetecknas av distans, generalisering och teoriprovning. Den kvalitativa metoden kännetecknas däremot av flexibilitet, närhet och ord snarare än siffror (Bryman, 2011:340, 371; Ahrne & Svensson, 2011:15-17). Med detta i åtanke har vi genomfört studien med hjälp av en kvalitativ metod i form av semistrukturerade intervjuer. En fördel med en kvalitativ ansats beträffande vårt undersökningsområde är att det kan ha gynnat relationsskapandet mellan oss och deltagarna (Eriksson-Zetterquist & Ahrne, 2011:56-57). Det finns ett större utrymme för både närhet och flexibilitet. En annan fördel med metoden är att den gav oss möjlighet att djupare förstå den rådande kontexten (Bryman, 2011:363-367). Detta tyckte vi var av särskild vikt då vi berör en fråga som kan bli känslig i den kontext som skolkuratorerna befinner sig i. Vi är medvetna om att det kvalitativa metodvalet har sina svagheter då vår studie inte kommer att kunna replikeras på grund av subjektivitet. Resultaten från studien kommer heller inte att kunna generaliseras eftersom de kommer att baseras på ett fåtal skolkuratorers utsagor och utvalda teoretiska tolkningar (Bryman, 2011:368-369).

4.2 Urval

För att undersöka våra frågeställningar har vi valt respondenter som har nuvarande eller tidigare erfarenheter av att möta papperslösa barn i sin yrkesroll som skolkurator. Vårt urval blir på så sätt målstyrt då intervjupersonerna är relevanta för att besvara våra frågeställningar (Bryman, 2011:392, 434). När vi inledde arbetet med att leta intervjupersoner hade vi bestämt oss för att avgränsa oss genom att kontakta skolkuratorer som var verksamma på grundskolor, med elever från förskoleklass till årskurs 9. Vi insåg ganska snabbt att det var svårt att hitta skolkuratorer med den erfarenhet som vi sökte, och valde därför att utöka vårt urval till att även inkludera skolkuratorer som var verksamma på gymnasieskolor. Ett annat skäl till att utöka vårt urval var att en del kuratorer uttryckte att de hade tidsbrist och därför inte hade möjlighet att delta i en intervju. Vissa skolkuratorer menade också att de inte gjorde ett tillräckligt bra jobb med de papperslösa barnen och därför valde de att inte delta.

Telefonnummer till skolor och skolkuratorer har vi hittat genom sökningar på internet och via olika skolors hemsidor. Under telefonsamtalen har vi, ibland på förfrågan och ibland utan förfrågan, fått information om förslag på andra personer som kan tänkas ha den erfarenhet som vi har efterfrågat. Vi har på så sätt blivit lotsade vidare till andra skolkuratorer, och har därför delvis använt oss av ett så kallat snöbollsurval (Bryman, 2011:196). Snöbollsurvalet resulterade i att två kuratorer som är verksamma på samma skola ville delta i studien.

Sammanlagt har närmare 300 telefonsamtal till olika skolor och kommuner i Sverige gjorts i försök till att få kontakt med intervjupersoner.

Efter att ha skapat kontakt med vissa skolkuratorer samt andra nyckelpersoner, som till exempel kuratorsamordnare i vissa städer, har vi fått möjlighet att genom dessa vidarebefordra ett allmänt informationsbrev (se bilaga 1) via mail. Informationsbrevet kunde på så sätt, genom att dessa personer hade tillgång till intranät som inte vi hade tillgång till, skickas ut till alla skolkuratorer i den aktuella kommunen. Detta har gjorts i fyra större kommuner i Sverige, och det är därför oklart hur många som har fått informationsbrevet samt tagit del av det. Informationsbrevet beskrev vår studie och innehöll kontaktuppgifter till oss och vår handledare om de hade frågor eller var intresserad av att delta. Till de skolkuratorer som har visat intresse för att delta, via telefon eller mail, har vi skickat ett personligt informationsbrev (se bilaga 2). Även i detta informationsbrev har det funnits information om vår studie samt kontaktuppgifter till oss. Det har också funnits information om att vi via telefon kontaktar intervjupersonen inom ett par dagar. Detta för att de skulle få en chans att ta till sig informationen om studien, besluta om sitt deltagande samt eventuellt ta fram förslag på tid och plats för genomförande av intervjun. De båda informationsbreven har varit av stor vikt då de har gett grundläggande information om vad studien skulle handla om, samtidigt som intervjupersonerna kunde få en uppfattning av vad som förväntades av dem (May, 2011:169-171).

Arbetet med att hitta intervjupersoner resulterade i sex genomförda semistrukturerade intervjuer med sju skolkuratorer. Både manliga och kvinnliga skolkuratorer är representerade i studien. En intervju genomfördes med två skolkuratorer, som är verksamma på samma skola, samtidigt. Orsaken till detta var att det var intervjupersonernas önskan att genomföra en intervju gemensamt. De aktuella skolorna har en stor geografisk spridning. Tre stycken är grundskolor med elever från förskoleklass till årskurs 9 och de andra tre är gymnasieskolor.

4.3 Intervjuer

Inför intervjuerna har vi konstruerat en intervjuguide (se bilaga 3) med utgångspunkt i vårt syfte och våra frågeställningar, som innehåller specifika teman som ger utrymme för intervjupersonen att svara utifrån sina egna preferenser (Bryman, 2011:415). Intervjuerna har

efter överenskommelse genomförts på skolkuratorernas arbetsplatser. Tidsåtgången har varit cirka en timme per intervju, men intervjun med två skolkuratorer pågick i cirka en och en halv timme. Vid intervjutillfällena har vi turats om att agera huvudintervjuare för att undvika att skapa missförstånd eller oklarheter. Huvudintervjuaren har innan intervjun informerat om intervjuens upplägg, frivillighet, tidsåtgång samt bett om samtycke till att spela in intervjun. Huvudintervjuaren har sedan, utifrån intervjuguiden, ställt de övergripande frågorna varpå medintervjuaren fått avbryta och ställa frågor vid behov. Intervjuerna har avslutats med en vinjettfråga (se bilaga 4), det vill säga ett fiktivt fall, som handlar om en 14-årig pojke som lever som papperslös i Sverige.

Vi har med hjälp av våra mobiltelefoner spelat in fem av våra sex intervjuer för att sedan kunna transkribera dem. De två kuratorer som deltog vid samma intervjutillfälle gav inte samtycke till inspelning varpå medintervjuaren istället fick föra anteckningar under tiden som intervjun pågick. Utsagorna har i anteckningarna skiljts åt för att tydligt kunna se vem som har sagt vad. Kort efter denna intervjun gjorde vi en gemensam renskrivning av de anteckningar som förts, för att undvika att missa viktiga reflektioner eller intressanta utsagor. Efter varje intervjutillfälle har vi gemensamt diskuterat intervjun och delat med oss av tankar och upplevelser till varandra.

4.4 Bearbetning av data

Efter att ha spelat in fem intervjuer har vi också transkriberat dem för att sedan kunna koda och sortera vår insamlade empiri. Transkriberade intervjuer innebär också att vi i efterhand har kunnat gå tillbaka läsa intervjun, om några oklarheter har uppstått. Det gav oss också möjlighet att genomföra en noggrann analys av vad som har sagts under intervjuerna. Att transkribera intervjuer är dock ofta tidskrävande och genererar många sidor med text (Bryman, 2011:428-429). Med empirin som samlats in vid intervjun där inspelning ej gjordes var det av vikt att direkt efter intervjutillfället renskriva de anteckningar som gjorts. Detta för att kunna komplettera med information som behövdes utvecklas eller läggas till.

För att skapa struktur i vårt material har vi kodat allt empiriskt material. Kodningen gjordes manuellt med hjälp av överstrykningspennor samt kommentarer i marginalen. Vi har utgått från det kodningsschema vi har skapat för att kodningen skulle bli så exakt som möjligt.

Kodningsschemat skapades med utgångspunkt i våra frågeställningar samt våra valda teorier. Jönsson (2010:56-57) menar att man under arbetet med kodningen kan finna nya relevanta begrepp, motsägelser eller liknelser. Av denna anledning har vi under kodningsarbetet sökt efter både likheter och olikheter som kan vara intressanta, och efter hand lagt till fler koder i vårt kodningsschema. De anteckningar som har förts i samband med intervjun med två deltagare har kodats utifrån samma kodningsschema.

I vissa av de citat som presenteras i samband med redogörelsen av vårt insamlade empiriska material har vi tagit bort upprepningar samt ord som till exempel ”eh” och ”mm”. Detta har vi valt att göra för att undvika att citaten blir svåra att tyda. I de fall då vi har valt att ta bort något eller några ord i ett citat, har vi markerat det med [...]. I vissa delar av våra citat har vi tagit bort ett kortare stycke innefattande en eller några meningar. Detta markerar vi genom [---].

4.5 Metodens tillförlitlighet

Ett möjligt tillvägagångssätt för att uppnå högre validitet i en kvalitativ studie är att öka transparensen, det vill säga att tydligt redogöra för hur studien genomförts (Bryman, 2011:370; Ahrne & Svensson, 2011:27). Det har för oss varit av vikt att läsaren ska kunna ta del av och förstå hur vi har resonerat kring våra metodval.

Som författare har vi haft en relativt begränsad förförståelse kring både ämnet papperslösa såväl som kring skolkuratorer och deras arbetssituation. Det har under vår tid på Socialhögskolan talats i mindre utsträckning om de båda områdena. De värderingar som har funnits sedan tidigare samt de som har utvecklats under arbetets gång har utökat vårt personliga engagemang inom områdena. Vi har dock under processen strävat efter att förhålla oss så värdeneutralt som möjligt. Våra värderingar som eventuellt kan ha haft inverkan på resultatet av vår studie, är inte de enda. Hos samtliga skolkuratorer som har deltagit i intervjuerna har det även funnits ett tydligt engagemang i frågan om papperslösa. Engagemanget har uttryckt sig på olika sätt, exempelvis i form av politiska kommentarer eller personliga uppfattningar. Dessa uttalanden har vi i redogörelsen för vårt resultat valt att behandla med stor försiktighet eftersom vi inte har haft i avsikt att föra en politisk diskussion eller lämna ut våra intervjupersoners privata åsikter.

Då vinjetten är ett fiktivt fall går det att föra en diskussion kring tillförlitligheten. Vi har skapat vinjetten med hjälp av inspiration från rapporter, forskning och annan kunskap inom området för att göra vinjetten så trovärdig som möjligt, vilket är viktigt när man använder sig av vinjetteknik under intervjuer (Bryman, 2011:258). Genom att använda oss av vinjetter utifrån fallbeskrivningar har vi kunnat skapa en distans till skolkuratorernas personliga erfarenheter. Då vårt valda område kan uppfattas som känsligt, bland annat på grund av etiska dilemman och sekretessbestämmelser, blir vinjettnfrågor en metod för att minska en eventuell risk att intervjufrågorna upplevs som hotfulla (ibid.). Vinjetten har också gett oss möjlighet att få ta del av flera olika skolkuratorers syn på och tankar kring en och samma situation. Vi är dock medvetna om att alla intervjupersoner troligtvis har läst, tolkat och gjort egna antaganden gällande vinjetten som vi inte har fått ta del av. Vi kan inte heller vara säkra på att personernas svar på hur de skulle hanterat situationen om de skulle hamna i den, stämmer överens med hur de faktiskt skulle ha handlat om de befann sig i situationen (ibid.).

Det faktum att vi har genomfört en intervju med två skolkuratorer på samma gång kan ha viss betydelse för validiteten, i en negativ bemärkelse. Den tidsmässiga aspekten innebär att de båda kuratorerna fått kortare tid till att delge sina erfarenheter. Det föreligger också en risk att skolkuratorerna har påverkat varandra och påverkats av varandra då de båda troligtvis inte delar ett precist synsätt i hur de ska hantera arbetet med papperslösa barn. Det kan uppstå vissa dilemman och hinder i att uttrycka sig då intervjupersonerna kanske inte alltid tycker lika (Bryman, 2011:449, 464). Både för- och nackdelar kan dock tillskrivas denna intervju, eftersom den gav möjligheten för de båda kuratorerna att diskutera frågor och teman med varandra vilket ledde till en del intressanta reflektioner. En annan positiv aspekt i att göra en intervju med två personer samtidigt är att det kan skapa en mer jämlik intervjusituation (Eriksson-Zetterquist & Ahrne, 2011:52). En ensam intervjuperson löper kanske större risk att uppleva att hen ställs i underläge gentemot intervjuarna då vi var två personer. Genom att även vara två intervjupersoner kan risken för att uppleva att man är i underläge förminskas (Dahlin-Ivanoff, 2011:73-74).

Endast fem av våra sex intervjuer har kunnat spelas in och transkriberats, vilket har haft inverkan på validiteten i vår studie. Då vi inte kunnat inhämta samtycke till att spela in under

en av intervjuerna fick den som var tänkt att agera som medintervjuare, under den specifika intervjun, istället föra anteckningar. Att vara två intervjuare har i just detta fall varit en klar fördel eftersom en intervjuare lätt hade kunnat bli distraherad av att både föra intervjun samt anteckna på samma gång (Bryman, 2011:428). Trots att anteckningar förts under hela intervjun är det högst osannolikt att vi har lyckats lägga allt som sagts på minnet. Vi har heller inte haft möjlighet att upprepade gånger lyssna på intervjupersonens utsagor utan har fått förlita oss på det som har antecknats under intervjun (ibid.). Samtidigt finns en positiv aspekt i att inte spela in intervjuer. Risken att intervjupersonen hämmas av inspelningsutrustningen behöver nödvändigtvis inte påverka intervjuns innehåll, men Bryman (ibid.) menar att viss oro kan förekomma då intervjupersonen inte är bekväm med att bli inspelad och att detta kan hämma samtalet.

4.6 Etiska överväganden

Vid genomförandet av en studie finns en skyldighet att informera de berörda om syftet med undersökningen, det så kallade *informationskravet*. Vi har både via informationsbrevet samt före intervjun påbörjats informerat våra intervjupersoner om att deltagandet är frivilligt och att det kan avbrytas om så önskas. Informationen som har samlats in har endast använts i det aktuella uppsatsarbetet, vilket vi enligt *nyttjandekravet* har redogjort för i vårt informationsbrev. Ett aktivt deltagande kräver ett inhämtat samtycke från deltagarens sida, som brukar kallas för *samtyckeskravet*. Då vår uppsats berör frågor som kan ses som känsliga, är det av särskild vikt att vi tar hänsyn till *konfidentialitetskravet*. Det innebär att vi har behandlat de uppgifter som inhämtats av och om intervjupersonerna med stor eftertanke. Uppgifter om de enskilda personerna har avidentifierats i så stor utsträckning att det är en omöjlighet för utomstående att härleda till källan (Vetenskapsrådet).

På etiska grunder har vi valt att anonymisera delar av arbetet med vårt urval då vi vill försäkra oss om att anonymiteten hos våra intervjupersoner kan säkerställas. Intervjupersonerna har tilldelats fiktiva namn. Då vårt empiriska material inte ska behandlas utifrån ett genusperspektiv, har vi valt att i vissa fall ge kuratorerna namn som inte nödvändigtvis hör ihop med respondenternas verkliga kön. Att bibehålla anonymiteten hos skolkuratorerna har inte bara varit av vikt för kuratorerna själva, vi har även haft i åtanke risken att tredje parts identitet, det vill säga barnens, även skulle kunna härledas.

4.7 Arbetsfördelning

För att skapa möjlighet till diskussion och delaktighet har vi valt att göra merparten av arbetet med kandidatuppsatsen gemensamt. Under arbetet med att göra telefonsamtal till skolkuratorer för att värva intervjupersoner valde vi att låta en av oss genomföra samtalen medan den andra gjorde sökningar för att hitta telefonnummer till olika kuratorer. Detta gjorde vi eftersom vi ville undvika att störa varandra under telefonsamtalen. Båda har deltagit vid alla genomförda intervjuer. De moment som har delats upp mellan författarna är transkribering av intervjuer, kodning samt delar av det skrivna analysarbetet. Vi har dock valt att vid både kodning och analysarbete placera oss tillsammans för att skapa möjligheten att diskutera tankar och reflektioner med varandra.

5. Teoretiska utgångspunkter

För att kunna förklara och förstå skolkuratorernas handlande i mötet med papperslösa barn i den svenska skolan har det varit av vikt att hitta lämpliga teoretiska utgångspunkter för ämnet. Genom ett induktivt tillvägagångssätt har vi efter insamlandet av vårt empiriska material valt lämpliga teorier (Bryman, 2011:28). Socialarbetares handlande styrs och påverkas av olika samhällsnivåer, dels utifrån organisationens krav men även utifrån personliga erfarenheter och individuella egenskaper (Johnsson, 2008b:94-95). Vi har därför valt teoretiska utgångspunkter som kan komplettera varandra. Lipskys teori om gräsrotsbyråkrater och deras handlingsutrymme tar inte bara upp organisatoriska faktorer som påverkar byråkratens handlande utan nämner även personliga faktorer, utan att gå närmare in på dem. För att få en djupare förståelse har vi därför även använt oss av rollteori. Perspektivet kan fungera som ett komplement då vi vill analysera kuratorernas handlande utifrån individuella faktorer och hur dessa formas i samspel med andra människor.

5.1 Handlingsutrymme

Lipsky och gräsrotsbyråkratin

Begreppet handlingsutrymme kan anses vara centralt då man talar om socialt arbete. I det arbete som görs inom organisationer finns socialarbetare, som ska representera organisationen och vad den står för. Samtidigt ska socialarbetaren möta en individ som är i behov av hjälp

och förhålla sig till den relation som uppstår (Svensson, 2008a:16). Michael Lipsky är ett känt namn i de sammanhang då man talar om handlingsutrymme. Lipsky myntade begreppet *gräsrotsbyråkrat*, även kallat gatubyråkrat, som kom att stå för de individer som i sin yrkesroll befinner sig mitt emellan organisationen och klienten. Lipsky menar att vi alla stöter på gräsrotsbyråkrater på olika sätt. Socialarbetare, lärare och poliser är exempel på de yrkesgrupper som behöver förhålla sig till både resurser och krav från den egna organisationen (Lipsky, 2010:3). Gräsrotsbyråkraten är även styrd av regler, lagar, överenskommelser och traditioner. Det ligger i gräsrotsbyråkratens frihet och samtidigt ansvar att hantera det handlingsutrymme som ges (Svensson, 2008a:16-17). Relationen till klienten, som är i behov av de resurser som gräsrotsbyråkraten förfogar över, gör också att konflikter kan uppstå. Lipsky (2010:9) menar att det genom en personlig kontakt kan skapa förväntningar på byråkraten från klientens sida. Det kan finnas svårigheter för gräsrotsbyråkraten att se till både organisationen och klientens behov. Enligt Lipsky finns det en motsägelse inom det byråkratiska arbetet då värderingarna som finns bakom hjälpargument inom organisationer säger emot varandra vilket kan påverka gräsrotsbyråkratens prioriteringar. Å ena sidan ska gräsrotsbyråkraten se till individens behov och utgå utifrån hela människans behov. Å andra sidan ska den professionella förhålla sig till organisationens möjligheter som ska utgå ifrån lika behandling och begränsade resurser (Lipsky, 2010:71).

Lipsky menar att det ibland uppstår situationer då gräsrotsbyråkraten måste hantera så kallade undantagsfall. Med detta menar han de ärenden som inte överensstämmer med organisationens uppbyggnad och rutiner. De gräsrotsbyråkrater som hamnar i situationer då de måste hantera dessa ärenden kallar Lipsky för *pressure specialists*. Syftet med arbetet som utförs av en *pressure specialist* är att få den övriga organisationen att kunna flyta på som vanligt. Dessa personer har ofta mycket erfarenheter och ett högt förtroende från andra, exempelvis övrig personal på arbetsplatsen eller andra aktörer. Att bli tilldelad rollen som *pressure specialist* medför emellertid även risker. Genom att åta sig ansvaret för vissa grupper av klienter eller situationer som andra anser vara svårhanterliga, *specialiserar* man sig, vilket kan leda till att specialisten övertar uppgifter som andra egentligen skulle ha utfört. Specialiseringen kan dock skapa en mer effektiv organisation eftersom den skapar möjligheten för gräsrotsbyråkraterna att överlåta särskilt problematiska ärenden och gå vidare med de rutiner som de vanligtvis arbetar efter (Lipsky, 2010:133-135).

5.2 Handlingsutrymme i relation till klienten

Eftersom socialt arbete sker i olika kontexter och utformas av olika individer, är vi alla medvetna om att dess utformning har en stor variation. Det finns också en annan viktig aspekt att ta hänsyn till då man analyserar olika socialarbetares sätt att handla, nämligen klienten. Svensson (2008b:165-166) beskriver hur relationer mellan socialarbetare och klient kan se ut på olika sätt och hur det har betydelse för handlingsutrymmet som socialarbetaren har. Genom att välja ett visst sätt att förhålla sig till en annan individ skapar socialarbetaren sin yrkesroll. Oavsett vilken typ av relation som finns mellan den professionella och klient så är de båda parterna beroende av varandras existens. Om socialarbetaren inte har några klienter blir det svårt att upprätthålla sin yrkesroll, och om klienten inte har någon socialarbetare att söka hjälp från, kan denne inte heller ses som en klient (ibid.). Svensson (2008b:167-168) tar upp bland annat två typer av relationer, omsorgsrelationen samt servicereleation. I *omsorgsrelationen* ligger hjälparen och dennes godhet i fokus varför det går att urskilja likheter med den filantropiska andan. Denna typ av relation skapas i huvudsak vid de tillfällen då det finns återkommande kontakt med klienten. Att som klient vara tacksam för den hjälp som tilldelas är av största vikt, och att inte ta emot den hjälp som erbjuds kan skapa en negativ relation mellan socialarbetare och klient. Den sympatiska förmågan hos hjälparen är central och en förutsättning för att relationen ska kunna fortskrida. Omsorgsrelationen kan ses som både symmetrisk eller asymmetrisk. Den asymmetriska omsorgsrelationen kan också skapa en situation där klienten ibland får hjälp på grund av att han eller hon visar stor tacksamhet. Svensson (2008b:168-169) beskriver även en relation som hon kallar för *servicereleationen*. Denna relation innebär en slags fördelning av resurser. Författaren beskriver socialarbetaren som den som bedömer huruvida klienten ska tilldelas en resurs eller inte. I den situation som Svensson beskriver är klienten en medborgare som genom det har rättigheter av olika slag. Svensson (ibid.) beskriver att det i en servicereleation är viktigt att socialarbetaren kan vara lyhörd för klientens behov.

5.3 Rollteori

Symbolisk interaktionism

Rollteorin har sina rötter i det symboliskt interaktionistiska perspektivet (Trost & Levin, 2004:11). Herbert Blumer myntade uttrycket symbolisk interaktionism på 1930-talet, men det

har framförallt sina rötter i George Herbert Meads tänkande. Perspektivet tar sin utgångspunkt i människans förmåga att relatera till andra. Det är i sociala relationer till andra individer som människan formas. I mötet definierar den andre oss och bidrar till att personer rekonstrueras. Språk och symboler är viktiga faktorer som inverkar i formandet av människan. Genom ett symboliskt interaktionistiskt perspektiv blir det möjligt att skapa förståelse kring hur individen skapar sig själv och andra (Johansson, 2004:19, 83).

Det finns svårigheter med att beskriva traditionen gällande symbolisk interaktionism som ett enhetligt teoretiskt perspektiv utan det kan ses som ett konkret sätt att få förståelse för förändring och socialt samspel (Johansson, 2004:83). Perspektivet har dock utvecklats till att kunna förklaras utifrån två delvis skilda fenomen. Det kan dels ses som ett teoretiskt perspektiv för att analysera samhället och dess grupper. Dels kan det ses som en socialpsykologisk teori om människans socialiseringsprocess, det vill säga hur människan successivt formas till att bli en social individ i interaktion med andra människor (Trost & Levin, 2004:10)

5.4 Rollteoretiska begrepp

Historiskt har rollteori varit aktuellt länge inom socialt arbete eftersom det handlar om människors samspel med varandra. Sociala förklaringar som kan framstå genom ett rollteoretiskt perspektiv är användbart för att bland annat komplettera psykologiska uppfattningar om människor (Payne, 2008:246). Att finna en enhetlig bild av vad begreppet roll innebär kan tyckas vara enkelt. Inom socialpsykologin kan man dock urskilja en rad olika sätt på vilka man kan hantera detta begrepp. För att förklara det huvudsakliga inom rollteorin kan man ta utgångspunkt i att vi alla tillhör grupper av olika slag. I grunderna för rollteorin menar man att en grupp kan ses som en enhet med flera individer och en grupp tillhörighet.

För att förstå gruppen och dess betydelse kan man utgå från fyra viktiga termer; position, förväntningar, beteende och roll. Alla medlemmar i en grupp har ett medlemskap, vilket kan benämnas som en *position*. En position förutsätter dock att en annan gruppmedlem har en annan position och att de båda positionerna har någon typ av relation till varandra, även kallade mot-positioner. Att inneha en position skapar alltså ett slags tillträde eller medlemskap till en viss grupp. Positionen skapar även *förväntningar* på dess innehavare. Förväntningarna

är baserade på de normer och värderingar som finns gällande val av handling i en viss position, och de kan vara uttalade eller mer diffusa. Termen kan dock inte endast förklaras utifrån dessa normer och värderingar utan måste även förstås utifrån positionsinnehavarens egen uppfattning om vad denne ska eller bör göra. Den tredje termen, *beteende*, utgår från våra handlingar och tankemönster. Hur man agerar är även detta högst individuellt, vilket kan skapa förvirring hos de andra guppmedlemmarna då de kan ha egna tankar om vad som bör göras i en viss situation. Begreppet *roll* innebär, enligt Ralph Linton, det som leder till ett specifikt handlande. Rollen kan alltså ses som en slags process. Processen skapas genom de tre andra begreppen, det vill säga positioner, förväntningar och beteenden och leder sedan till ett agerande som kan se ut på olika sätt (Trost & Levin, 2004:149-150).

En annan central term inom rollteorin är *rolldistans*. Begreppet myntades av Erving Goffman, och står för individens förmåga att separera sina olika roller från varandra för att på så vis skapa en form av social kompetens. Goffman menar, enligt Berg (2007:170-171), att man genom utveckling och sociala möten utvecklar förmågan att se skillnad på sina olika roller samt sig själv. Genom en hög förmåga till rolldistans löper man mindre risk att de olika rollerna hamnar i konflikt med varandra (ibid.).

6. Resultat

I följande avsnitt kommer vi att presentera det empiriska material som vi har samlat in under de intervjuer som vi har genomfört med skolkuratorerna. Materialet har delats upp i tre teman för att skapa en tydlig redogörelse av skolkuratorernas utsagor. Det första temat fokuserar på hur skolkuratorerna beskriver de papperslösa barnens livssituationer. Det andra temat handlar huvudsakligen om de situationer som skolkuratorerna hamnar i då de arbetar med papperslösa barn samt kuratorernas beskrivningar av hur de hanterar de situationer som de hamnar i. Det finns även ett fokus på vilka hinder och möjligheter som skolkuratorerna berättar att de kan se i sitt arbete med barnen. I den tredje delen finns en beskrivning av skolkuratorernas utsagor gällande vinjettfrågan som vi har använt oss av under intervjuerna.

Erfarenheten av att arbeta med papperslösa barn skiljer sig relativt lite åt mellan kuratorerna som har deltagit i studien. Två kuratorer har erfarenhet av att arbeta med barnen under ett par års tid men majoriteten har arbetat med barnen i cirka 10 års tid. Alla kuratorer som har

deltagit har inte kontakt med papperslösa barn i dagsläget men har haft det tidigare eller på andra skolor som de har varit verksamma på vid tidigare tillfällen.

För att skapa tydlighet har vi valt att ge våra intervjupersoner följande fiktiva namn: Malin, Ulf, Lotta, Karl, Karin, Emil och Susanne. Eftersom anteckningarna vid dubbelintervjun inte är lika precisa som det transkriberade materialet har vi inte kunnat citera Lotta och Emils utsagor. Deras berättelser presenteras istället i löpande text.

6.1 Skolkuratorernas beskrivningar av barnens livssituationer

För att kunna studera hur skolkuratorer hanterar möten med papperslösa barn var det av vikt att skapa en klarare bild av vilken typ av problematik som skolkuratorerna beskriver att de möter i arbetet med barnen. Då forskningen kring papperslösa barns livssituation är begränsad i ett svenskt sammanhang blev därför skolkuratorernas perspektiv på barnens livssituation en viktig del i analysarbetet. I denna del kommer vi att lyfta fram de centrala områdena som har framkommit under intervjuerna som berör de papperslösa barnens sociala situation, hälsa och skolsituation.

Social situation

Vår insamlade empiri visar att de olika skolkuratorerna beskriver de papperslösa barnens levnadsvillkor på ett snarlikt sätt. Trots den geografiska spridningen vad gäller intervjupersonernas arbetsplatser kan vi urskilja att många skolkuratorer har uppfattningen att de papperslösa barnen med familjer är beroende av exempelvis släktingar och vänner för att få tillgång till någonstans att bo. Familjernas boendeförhållanden beskrivs av flertalet kuratorer som osäkra då de ofta flyttar runt och bor i perioder på olika ställen. Susanne berättar följande:

Antingen så bor man väldigt trångt hos en släkting eller nåt sånt där, eller kyrkan som ordnar nånting, eller imamen eller vad man nu har. [...] Jag har haft såna som släktingarna har tröttnat på dom till slut och då har de fått bege sig någon annan stans. Och då försvinner ju barnet.

Samtidigt menar Karl att det inte är ovanligt att familjen är osäker och funderar över huruvida de ska flytta tillbaka till sitt hemland igen, hur länge de ska behöva leva som gömda och så

vidare. Vissa av de papperslösa barnen står ensamma i sökandet efter boende, i de fall då de inte har någon familj med sig till Sverige. Kanske har de lämnat familjen i hemlandet, kanske har de efter en dramatisk flykt kommit ifrån varandra på vägen. Familjesplittring är enligt majoriteten av kuratorerna inte ovanligt, och det kan många gånger skapa otrygghet och oro om exempelvis en familjemedlem blivit utvisad och de andra stannat kvar och gömt sig. Oavsett hur familjekonstellationen ser ut beskriver flertalet skolkuratorer att den ekonomiska situationen många gånger är svår. Då föräldrarna inte har möjlighet att varken söka jobb på den formella arbetsmarknaden eller vanligtvis inte heller kan ansöka om försörjningsstöd beskriver kuratorerna att den ekonomiska situationen för de papperslösa är mycket svår. Flertalet kuratorer menar att de har uppfattningen att den ekonomiska ställningen är så dålig att pengarna inte alltid räcker till mat för dagen. Kuratorn Malin beskriver situationen på följande sätt:

Asså detta är första gången jag kommer i kontakt med barn som på riktigt går och lägger sig hungriga på kvällarna och verkligen inte har någon mat i kylskåpet. Det är tomt överallt liksom.

Andra kuratorer beskriver en liknande känsla då de först kom i kontakt med papperslösa barn i Sverige. Ulf menar att han har varit med om att ett barn arbetar extra på kvällarna på en pizzeria för att kunna tjäna ihop pengar till mat till sig själv och sin familj. Den bristande ekonomin kan också, enligt majoriteten av kuratorerna, bidra till att de papperslösa barnen inte har möjlighet till materiella saker eller till exempel att delta i aktiviteter efter skoltid.

Hälsa

De papperslösa barnens mående har varit återkommande tema i intervjuerna. Samtliga kuratorer har erfarenheter av att träffa papperslösa barn som lider av psykisk ohälsa i någon form. Majoriteten av kuratorerna menar att barnen mår dåligt på grund av den otrygga och osäkra situationen som de befinner sig i och att den psykiska ohälsan även påverkas av tidigare, ofta traumatiska upplevelser, som de har med sig till Sverige. Karin menar att den psykiska ohälsan finns hos samtliga papperslösa barn.

Ohälsan tar sig i uttryck i olika former. Den osäkra och utsatta situationen som kuratorerna beskriver att barnen befinner sig i ligger till grund för mycket oro. Flertalet kuratorer beskriver att barnen känner stor hopplöshet och att de saknar tron på framtiden. Det är vanligt

att barnen får svårt att hitta motivation till skolan och livet. Måendet kan i vissa fall leda till att barnen drar sig undan och att det inte fungerar med kompisar. Karin uttrycker sig så här, om en flicka som kom till Sverige, som hade traumatiska upplevelser med sig från flykten och hemlandet:

Ja det är ju det, för de ser inte någon framtid. När hon var med om det där bombattentatet, när skolan sprängdes så var hon i chock och var vaken hela nätterna. Och hon gick för sig själv när hon kom till skolan. Och då så var lärarna på henne och sa, du måste vara med din kamrater annars så missar du mycket. Då gick hon och ställde sig i mitten av alla. Men hon var lika ensam för det.

Enligt flertalet kuratorer är det inte ovanligt att de papperslösa barnen lider av somatiska besvär. Det visar sig genom att barnen kan ha magont, huvudvärk, saknar aptit, sover mycket samt genom kroppsliga eksem. Hos en del av barnen förekommer det suicidtankar vilket kan förekomma i alla åldersgrupper men det är mer representativt i de övre åldrarna. Kuratorn Karl berättar att suicidtankarna i vissa fall grundar sig i att det finns ett hopp om att övriga familjemedlemmar ska få stanna om man själv tar sitt liv. Han berättar om sina erfarenheter av att arbeta med suicidbenägna papperslösa barn på följande sätt:

Jag tänker på en kille, en utav dem första som jag hade. Han försökte ta livet av sig. Men inte riktigt men ändå, just det här att han kom till mig en morgon och så hade han ett skärsår längst halsen. Och det är verkligen ett uttryck för: Hjälp mig, jag orkar inte längre, jag mår skitdåligt. [...] Men just det här att skada sig själv vet jag flera som gjort... För det blir ett sätt att uttrycka hur hopplöst det känns.

Enstaka kuratorer menar att det blir en slags dubbel ohälsa för barnen då det inte är ovanligt att även föräldrarna lider av psykisk ohälsa. Merparten av skolkuratorerna har varit med om att träffa många föräldrar som mår mycket dåligt. Återkommande är berättelser om mödrar som lider av depression. Ulf menar att han aldrig har träffat något papperslöst barn vars föräldrar inte mår dåligt. Flertalet kuratorer berättar att föräldrar som lider av psykisk ohälsa ofta får svårigheter med att klara av sin föräldraroll då de inte har orken kvar. Det kan innebära att barnet inte får möjlighet att vara barn och får istället ta ansvar för familjen när det kommer hem från skolan.

Skolsituation

Under de intervjuer som vi har haft har de papperslösa barnens skolsituation varit ett centralt tema. Samtliga skolkuratorer uttrycker att skolan är otroligt viktig för dessa barn. Enligt kuratorerna är det av stor vikt att dessa barn får gå i skolan inte bara på grund av utbildning och kunskap inför framtiden, utan även på grund av en sådan sak som att få möjligheten att äta sig mätt i skolmatsalen. På grund av detta finns också en oro hos de här barnen när det blir dags för ledigheter och lov. Malin och Susanne menar att barnen själva ofta vill gå mer i skolan. Det förekommer dock delade meningar kring hur barnens skolmotivation ser ut. Malin, som har erfarenhet av att arbeta med yngre papperslösa barn, menar att hos vissa papperslösa barn är skolmotivationen hög eftersom de sätter mycket press på sig själva. De får inte synas eller höras, utan ska snarare smälta in och inte sticka ut i mängden. Karl berättar att han har mött papperslösa elever som arbetar otroligt hårt i skolan eftersom detta kan ses som en möjlighet till att i framtiden erhålla ett uppehållstillstånd. Ulf, som har erfarenhet av arbete med äldre papperslösa barn, uttrycker att skolmotivationen ibland kan dala i takt med att barnen blir äldre. Det finns en svårighet i att hantera frågor som rör bland annat betyg för papperslösa barn i skolan. Betygsfrågan kan många gånger bli ett problem, och majoriteten av skolkuratorerna beskriver en svårighet i att ha hopp inför framtiden då barnen tycks arbeta för något som inte kommer att löna sig. Karl uttrycker att skolmotivationen kan påverkas negativt då barnen tänker på framtiden. Det kan till synes inte finnas någon mening med att lära sig det svenska språket om man ändå kommer att bli tillbakaskickad till sitt hemland. Om skolmotivationen dalar menar Susanne att barnen ibland skolkar i skolan, vilket hon ser som ett tecken på att skolan upplevs vara en trygg bas för barnen. Hon säger följande:

De här barnen skolkar oftast i skolan. De sitter i skolan för de är här de har tryggheten, det är här de får mat, det är här de har sina kompisar. Det är här de får vara barn.

Vikten av att skolan ses som en trygg plats för barnen har också kommit på tal under våra intervjuer. Merparten av kuratorerna säger att de upplever att barnen känner sig trygga när de är i skolan. Ulf menar att rädslan och otryggheten ibland dyker upp så fort barnen lämnar skolan för dagen, och Malin uttrycker att hon har stött på barn som har varit rädda även i skolan. Rädslan och den psykiska ohälsan som vi beskrivit ovan kan också, enligt både Karin och Malin, skapa svårigheter i att skaffa kamrater i skolan. Känslan av att vara ”illegal” och

att inte vara som alla andra har bekräftats och diskuterats av flertalet kuratorer. Ulf berättar om en situation där en pojke kommer till honom för att be om hjälp med att söka de kommunala sommarjobb som har erbjudits genom skolan.

När man kommer på att jag ingår inte i samma system som alla andra. [---] Då ingår ju inte han i det. Han finns ju liksom inte. [...] Även om du är i skolan så blir du liksom ändå avskärmad över saker i skolan som inte vi råder över liksom.

Även vid exempelvis skolresor och utflykter uppstår ofta problem. Kuratorn Malin uttrycker att det kan handla om försäkringar och liknande och att olika regler kan medföra att dessa barn inte kan följa med då kamraterna ska åka på exempelvis en klassresa.

6.2 Skolkuratorerna i arbetet med papperslösa barn

Kuratorernas erfarenheter

Även om majoriteten av kuratorerna har flerårig erfarenhet av att arbeta med papperslösa barn, finns det variationer i kontinuiteten. Ibland har de inga elever som är papperslösa men oftast har de några stycken åt gången. Papperslösa barn är en relativt liten grupp som skolkuratorerna möter i sitt arbete. Även om antalet kan ses som litet beskriver flertalet kuratorer att kontakten med ett papperslöst barn kräver mycket tid och energi. Karl uttrycker det på följande sätt:

Men dom jag har haft kan jag säga att... Då har det gått åt mycket tid och energi. Ja, man skulle kunna säga att det varit som för 15, 20 elever, asså en elev, att det tagit så mycket tid. Sen kan jag se att det kanske inte är tid, som vanligt kurativt arbete kring dom, utan att det är att det berör så himla mycket.

Lotta och Emil uppger att arbetet inte skiljer sig så mycket från andra barn eller att de är mer tidskrävande. De menar att det kan bero på att skolorna som de arbetar på har mycket annan problematik med andra barn som är behov av mycket stöd och hjälp.

Hur den första kontakten med det papperslösa barnet i skolan sker skiljer sig åt mellan kuratorerna. Karin träffar barnet direkt för att registrera det manuellt när det börjar skolan, mycket på grund av praktiska skäl då det inte registreras i det vanliga skolsystemet. Vid detta tillfället ges möjlighet att skapa en närmre kontakt med barnet om det skulle behövas. Ulf berättar att han tidigare hade en strategi som innebar att träffa samtliga elever när de började

för ett kortare samtal. Då gavs möjligheten att skapa kontakt även med de papperslösa barnen. Han har dock fått sluta med det då det var väldigt tids- och energikrävande. Majoriteten av kuratorerna får kontakt med barnen via lärarna. Det är när något problem uppstår som kontakten tas. Flertalet kuratorer har en handledande roll till lärarna och har i samband med den handledningen möjligheten att få lite inblick om det skulle vara problem. Både Malin och Susanne menar att de inte ger sig in i något om de inte vet att det finns problematik då det inte finns någon mening med att göra ett problem av något som ser ut att fungera bra. Susanne uttalar sig på följande sätt:

Men sen är det hur man ska närma sig dom, om dom inte gör det spontant då. Man vill ju inte påskynda att det finns ett problem om det inte finns, att barnet upplever att det är ett problem. [...] Vi har ju tillräckligt problem här. Vi skulle kunna jobba mer än hundra procent. Det är ett rätt jobbigt område, det här gränsområdet.

Kuratorn Malin uttrycker följande svar på frågan om hur hon går tillväga då hon får kännedom om att ett papperslöst barn går på skolan: ”Jag handleder läraren och kollar av asså vi får ha lite kontakt så. Man ger sig inte in i nånting som funkar liksom utan.. Nää.”

Ramar och riktlinjer

Av de skolor som kuratorerna arbetar på har det funnits utarbetade riktlinjer för arbete med papperslösa barn vid en skola. Kuratorn vid den skolan, Lotta, menade att de riktlinjer som finns inte alltid är tillräckliga och att det finns ett behov av att arbeta fram handlingsplaner eftersom det är ett växande problemområde. Detta behov bekräftas även av andra kuratorer. Susanne menar att arbetet med papperslösa barn är oprioriterat i skolan då det finns mycket annan problematik som är mer synlig och utbredd och som prioriteras av skolan. Hon menar att en oskriven riktlinje som hon försöker förhålla sig till är att hantera barnen ungefär som hon gör med de barn som lever med skyddade personuppgifter, vilket bekräftas av Karin. Det är viktigt att inte skapa för mycket uppståndelse kring barnet och det räcker om några få vuxna på skolan vet om hur situationen är. Det framgår utifrån majoriteten av kuratorernas utsagor att det är de själva som i de flesta fall får vara dem som lägger grunden till hur arbetet ska utföras. Susanne uttrycker följande:

För det är ju liksom att vi måste uppfinna hjulet hela tiden när det gäller de här specialvarianterna. Men lagen rätt tydlig, asså, vi ska hantera dem som vi hanterar alla dem andra barnen, bara att vi inte ska tala om att de är här. Dom har rätt att vara här. Sen ska vi ställa upp med allting annat som vi gör med alla andra barn. Jag älskar kommunallagen, i just det att man ska behandla alla kommuninvånare lika!

Även om lagen kan ses som tydlig visar vår empiri att det finns svårigheter med tillämpningen när det gäller de papperslösa barnen. Lagen ger utrymme för tolkning vilket visar sig vara en svårighet att förhålla sig till, speciellt då de papperslösa barnen oftast befinner sig i väldigt svåra livssituationer. Hur den professionella ska utgå från barnets bästa och hantera situationer då barn riskerar att fara illa är något som lyfts fram av Susanne. Hon menar att det är svårt att veta vart gränsen går för att tillämpa anmälningsplikten:

Jag har, vi har många föräldrar som har psykisk ohälsa, och i dem här fallen är det ännu vanligare att man mår jättedåligt. Att man inte har nån socialt skyddsnät överhuvudtaget. Att man har djup depression och det påverkar barnet oerhört mycket. För där kanske man får vara förälder åt föräldern som barn och då far ju också barnet illa. Hur långt ska man dra det? När ska man vänta? När ska man göra det?

Vidare berättar Susanne att i normala fall har hon ett bra samarbete med polis och socialtjänst gällande de här frågorna men att det skulle bli svårt i de här fallen. Hon har inte själv erfarenheter av att ha behövt anmäla något barn men har haft mycket tankar kring de etiska dilemman som kan uppstå i mötet med dessa barn. Följande sägs:

Men där funkar det inte, i dem fallen. Och vad ska jag prioritera? Jo jag måste ju prioritera barnets bästa. Och barnets bästa och då kommer ju jag anmäla, polisanmäla ju. Det blir ju så, för jag måste göra det. Och vad händer då? Blir de utvisade då? Då står jag inför ett jättemoraliskt dilemma i det här. Är det så att, och inte mamman blir utvisad eller åker i fängelse eller pappan eller vad det nu är. Då har barnet ingen. Ska barnet fortfarande vara gömt? Hos vem då? Kommer det fara ännu mer illa då? Asså det, jag hoppas inte jag behöver tänka i de här banorna överhuvudtaget.

Susanne beskriver att den professionella kan hamna i det så kallade moment 22. Vanligtvis brukar hon tänka utifrån Barnkonventionen, när det gäller barn som far illa. Ibland är det vanligt att anmälan förnekas och då menar Susanne att hon inte har lyckats åstadkomma någon förändring samtidigt som barnet mår jättedåligt. Hon tror att det är viktigt att hitta en

lösning som fungerar i längden och samtidigt ha en god dialog med socialtjänsten. Det finns en risk med att anmäla för snabbt. En annan aspekt med att anmäla som framförs av fåtalet kuratorer är att familjen kanske väljer att flytta direkt, vilket bidrar till att kontakten kanske bryts helt med barnet. I vanliga fall följer en anmälan med i en eventuell flytt men det går inte när det gäller de papperslösa familjerna.

Just de etiska dilemman som kan uppstå utifrån anmälningsplikten tas inte upp av de andra kuratorerna i någon större utsträckning. Lotta och Emil lyfter fram anmälningsplikten i samband med vinjetten som genomfördes i slutet av intervjun. Malin och Ulf har dock erfarenheter av att ha tillämpat anmälningsplikten. Att göra en anmälan då det ”enbart” finns oro för barnet är det ingen av kuratorerna som uppger att de skulle göra eller att de har gjort. Det handlar snarare om att göra en anmälan om den yrkesverksamme har mycket vetskap om att ett barn far väldigt illa. I samband med att kuratorn Malin berättar om hur utsatta de papperslösa barnen lever, sägs följande:

Eftersom dom inte har möjlighet till att ansöka om försörjningsstöd och så är dom beroende av släktingar, vänner, ideella organisationer, kyrkan. Så det tycker jag är det största problemet och jag blev väldigt förvånad över att det kunde va så. Jag har ju anmält till socialtjänsten men så länge det inte är LVU-grunder så gör de ingenting.

Empirin visar alltså att det inte enbart är etiska dilemman som skolkuratorerna ställs inför som kan vara avgörande för huruvida de tillämpar lagen. Förutsättningen för att anmälan tas emot är också en faktor som påverkar den professionellas val om att anmäla om det finns oro för ett barn.

Samarbete med andra aktörer

Av empirin framkommer det att skolkuratorer i sitt vardagliga kurativa arbete ofta samarbetar med olika myndigheter som till exempel socialtjänst, polis, vuxenpsykiatri och barn- och ungdomspsykiatri (BUP). Då de papperslösa barnen kan beskrivas som rättslösa kan det dock finnas problem att samarbeta med andra myndigheter. Det framgår att det finns stora variationer mellan kuratorerna kring vem de vänder sig till för att inhämta stöd och hjälp när det gäller de papperslösa barnen. Samarbetspartners som är framträdande i arbetet med

papperslösa barn är framförallt frivilligorganisationer, kyrkan, kommunen, psykiatri och BUP.

Majoriteten uppger att de många gånger har haft samarbete med psykiatri och BUP, även innan lagändringen infördes 2013 som innebär att alla barn som vistas i Sverige har rätt till sjukvård. Det är tydligt att det finns stora skillnader geografiskt, gällande vilka resurser, som finns att tillgå i de olika städerna som representeras i studien. Alla kuratorer har inte samma utbud av andra aktörer som kan vara till gagn för barnen. I de städer där det finns frivilligorganisationer som arbetar aktivt med papperslösa barn kan vi se att kuratorer väljer att ha mycket samarbete med dem. Kuratorerna beskriver kyrkan och frivilligorganisationer som resursstarka aktörer som kan bistå barnen med mat, kläder, juridisk rådgivning och terapeutisk hjälp. Utifrån empirin ser vi att frivilligorganisationer och kyrkan blir ersättare av insatser som i normala fall hade legat på socialtjänstens ansvar. Malin uttrycker att arbetet hade varit mycket svårt utan samarbetet med kyrkan då kyrkan kan tillhandahålla många resurser som inte skolan kan. Kuratorerna Emil och Karin, som har möjligheten att samarbeta med resursstarka organisationer, uttrycker i intervjuerna en viss säkerhet kring vad som anses ligga inom deras ansvarsområde. Karin, som har ett gott samarbete med frivilligorganisationer uttrycker sig på följande sätt:

Det är ju att va kurator, det är ju inte meningen att jag ska sitta här med 300 elever eller att jag ska vara den som gör allt. För då hade det varit omöjligt. Utan det är att få in socialtjänst, psyk, eller vad det nu är. Så jobbar man som skolkurator. Så det är inte något konstigt med det. Det är inte något speciellt med papperslösa men det är att man vänder sig till andra.

Denna säkerhet uttrycks inte på samma sätt av kuratorer som inte samverkar med frivilligorganisationer eller kyrkan i samma utsträckning. Empirin visar dock att kuratorers samverkar med andra aktörer inte behöver bero på om det finns resursstarka aktörer i området eller inte. Ulf och Malin, som arbetar inom samma geografiska område, uppger att de har olika samarbetspartners gällande de här barnen. Malin har erfarenheter av ett gott samarbete med flertalet olika aktörer inom staden medan Ulf ger en beskrivning av att det finns begränsat samarbete med en del aktörerna och med vissa aktörer inget samarbete alls.

Utifrån vårt insamlade material kan vi se att det finns ett gott förtroende för de aktörer som kuratorerna har mycket samarbete med. Socialtjänsten är den myndighet som de i normala fall hade haft mycket samarbete med men som beskrivs som väldigt begränsat när det gäller de papperslösa barnen. Förutsättningarna och förväntningarna på att få hjälp av socialtjänsten beskrivs av kuratorerna som låga. Ulf lyfter fram att socialtjänstlagen ger utrymme för tolkning vilket bidrar till att den tolkas olika i olika kommuner. Just i Ulfs kommun ges inget stöd från socialtjänsten inom något område. Han berättar att det inte är lönt att söka stöd som till exempel bistånd i form av pengar till aktiviteter för de här barnen och säger följande:

Vissa socialsekreterare erkänner ju att dom skulle vilja. Asså hade man bara kunnat sticka till med lite... [...] Så där har man ingen hjälp i det, vilket man gör till andra elever som behöver något, stöd eller vad det kan va. Så där är man utanför systemet. Och jag är van att jobba med systemet. Man tar det som behövs, här kan man inte göra det.

Karin säger att hon inte har varit i kontakt med socialtjänsten när det gäller dessa barnen då hon har uppfattningen att socialtjänsten ändå inte kan göra något. Karin har istället haft erfarenheter av att till exempel vända sig direkt till psykiatrin för att barnet ska få hjälp. Empirin visar även att kuratorerna upplever det som ett problem med att arbeta med socialtjänsten då ärenden rör papperslösa barn av rent praktiska skäl. Emil uttrycker att det kan uppstå problem då barnen saknar de fyra sista siffrorna i sitt personnummer vilka oftast är nödvändiga i kontakten med socialtjänsten.

Lotta och Malin uppger att de har varit på nätverksmöte kring papperslösa barn. Lotta har haft nätverksmöten med organisationer som arbetar med papperslösa och diskuterat allmänt om hur de ska hantera olika situationer som kan uppstå. Malin uppger att hon har nätverkat med andra organisationer kring en specifik familj. Då har alla inblandade, vilka kan variera, men till exempel kuratorn, Röda Korset, Rädda barnen, frivilligorganisationer, kyrkan, BUP med flera träffats för att försöka hitta en lösning för familjen. Malin menar att träffarna har varit väldigt bra.

Förutom att arbeta med olika aktörer som finns utanför skolan finns även ett samarbete mellan kuratorerna och lärarna. Utifrån empirin blir det tydligt att en del av de arbetsuppgifter som vissa kuratorer genomför ses av någon annan kurator som lärarnas uppgift. Ett exempel på en

sådan uppgift kan vara att ordna så att barnet får möjlighet att börja på någon aktivitet efter skolan.

Gränssättning

Ett tema som vi har funnit återkommande i våra intervjuer är gränssättning. Skolkuratorerna har i stor utsträckning diskuterat svårigheterna i att sätta gränser i sitt arbete, i synnerhet då de arbetar med utsatta barn såsom papperslösa. Ulf säger följande: ”Om det är nån gång det blir svårt så är det då för då ställs allt på sin spets tycker jag.” De olika skolkuratorerna upplever dock gränssättningen olika, även om de alla är överens om att situationerna är otroligt tuffa. Malin berättar att arbetet med papperslösa barn är ett av de få tillfällen då hon kanske väljer att gå utanför sina ramar och att mycket av tankarna kretsar kring det faktum att hon vet hur barnens livssituationer ser ut. Hon uttrycker sig på följande sätt:

Klart man blir jättstressad när man har ett barn som inte har mat. Klart att man ordnar insamlingar på skolan, asså så gör man. På gott och på ont. Det är kanske dom tillfällena då man helt går utanför sin profession emellanåt.

På den aktuella skolan kan vi alltså se att ett sätt att hantera situationen med barn som inte får tillräckligt med mat hemma är att starta insamlingar av pengar som sedan ges till familjen. Att lösa frågan kring mat för barnen har också tagits upp av andra skolkuratorer. Det kan ses som ett återkommande tillvägagångssätt att nyttja skolans matsal eller cafeteria för att låta dessa barn äta frukost så att de orkar med skoldagen. Skolkuratorerna med denna typen av erfarenheter menar att dessa barn är så kallade undantagsfall, och att sådana lösningar inte vanligtvis förekommer då de arbetar med andra barn. Då vi har talat med skolkuratorerna om gränssättning i arbetet med papperslösa barn har fokus ofta legat på att de sätter gränserna för sin egen skull. Kuratorerna menar att det behövs en viss distans för att de själva ska klara av och orka med att utföra sitt arbete. Det har dock också förekommit diskussioner kring att de även behöver sätta gränser för barnet och dess familjs skull. Ulf menar följande:

Det vet jag av egen erfarenhet att det finns att man går lite utanför gränserna och jobbar lite såhär ideellt. Jag gör inte det, jag är väldigt så för jag har märkt att det håller i längden liksom. För att om jag inte orkar.. Jag kan inte bara säga hej då en dag när jag inte orkar längre. [---] För att då bygger man upp förväntningar och det känns som att man går in i nånting som man sen lämnar, jag tycker inte att det är rätt, det tycker jag är ett svek mer än vad det är hjälp.

Men för många så tror jag det är att man tänker bara att man ska hjälpa för man måste hjälpa, ser du inte hur dåligt dom har det liksom?

Ett sätt att hantera arbetet med dessa barn kan alltså vara att inte bara sätta gränser för sig själv utan även för barnet och omgivningen. Detta bekräftas av en Malin som menar att hon ibland måste vara tydlig med att tala om att hon inte kan hjälpa barnet med vissa saker. Samma sak gäller för familjen i övrigt, men ibland menar skolkuratorerna att de trots detta erbjuder stöd som kanske inte stämmer överens med vad som är deras egentliga arbetsuppgifter. Ulf berättar:

Sen har jag haft framförallt mammor som öppnar upp sig väldigt. Som man tänker att det kanske inte ens är mitt jobb det här men asså.. [---] Ibland gör man det för att man vet hur situationen är.

Hanteringen av familjen och föräldrarna upplevs av skolkuratorerna ofta som mycket viktig. Susanne talar om vikten av att skapa en allians med föräldrarna, andra diskuterar istället begreppet förtroende. Oavsett hur de väljer att arbeta finns det en övergripande uppfattning om att föräldrarnas mående och föräldraskapet är centralt för att kunna skapa bättre förutsättningar för det aktuella barnet. En tydlig strategi i arbetet med papperslösa barn är alltså att skapa kontakt med och eventuellt arbeta stödjande med föräldrarna. Strategin återkommer i samtalen med alla kuratorer utom en. I citatet ovan kan vi dock urskilja att det kan innebära vissa svårigheter att distansera sig även då de arbetar med barnets föräldrar. Karl menar att det är extra tufft när barnen är ensamkommande och står utan någon. Han menar att det blir svårare att hålla distans då han vet att barnet inte har någon familj, eftersom de annars ses som en resurs som kan stötta barnet hemma. Ett återkommande dilemma är också det faktum att många av de papperslösa barnen indirekt är ensamma eftersom deras föräldrar har svårt att vara just föräldrar, kanske på grund av sorg eller trauma, vilket kan bidra till att barnet får ta mycket ansvar i hemmet. Susanne menar att hon i dessa fall får försöka agera som en trygg vuxen och fylla funktionen som stöd i barnets liv så länge som föräldrarna inte orkar. Hon säger följande:

Så det är svårt med dom här papperslösa, dom har det värre på ett sätt. Dom har ju kanske ännu mindre trygghet. Så man får fånga upp dom och se vart dom befinner sig. Jag tror det är jätteviktigt, bara man finns här som en trygg vuxen.

Svårigheterna i att distansera sig och sätta gränser för både sig själv och barnen med familjer skiljer sig åt bland kuratorerna. Ett fåtal skolkuratorer menar att det för dem inte är ett särskilt stort problem men att det kan finnas vissa orsaker till varför de klarar av att hantera denna typen av situationer. Susanne menar att det blir svårt att orka med om hon inte har förmågan att lämna sin yrkesroll när hon går hem för dagen. Malin beskriver sina tankar kring varför hon klarar av att möta och arbeta med papperslösa barn:

Det låter kanske hårt men jag har inte det och jag tror att det är för att detta livet här är så annorlunda mot mitt. Så då tror jag det är lättare att skilja, det är två skilda världar för mig. Kan låta krasst och så men för mig är det nog det som gör att jag kan stå här och liksom ta emot och höra allt som jag hör på dagarna.

Att ha möjligheten att komma hem till något annat som är annorlunda än vad man har mött i sin yrkesroll kan alltså av Malin uppfattas som en fördel i situationer där gränssättningen annars kan upplevas som svår.

Behovet av hjälp

Vårt empiriska material visar att barnens behov av hjälp skiljer sig åt. Samtliga skolkuratorer menar dock att barnen har behov av att prata, trots att samtalens huvudsakliga fokus kan ligga på olika teman eller situationer. Karl, som arbetar med äldre barn, beskriver hur barnen ofta har frågor om migration och processer kring det. Det har därför varit viktigt för honom att bilda sig kunskap inom området för att sedan kunna delge denna kunskap till barnen. Karl menar att det är en strategi för att bemöta inte bara barnens frågor och funderingar, utan att denna typen av kunskap även kan bidra till att skapa trygghet i en annars mycket otrygg situation. Att vara medveten om sina möjligheter och begränsningar ses av honom som viktigt. Ett annat tema som enligt flertalet av skolkuratorerna brukar komma upp under samtal är just oron och otryggheten. Många gånger upplever barnen oro över någon familjemedlem och behöver kanske prata om det. För majoriteten av skolkuratorerna handlar samtalen om att försöka skapa hopp inför framtiden och försöka motivera barnen till att fortsätta sin skolgång. Kuratorn Malin berättar att hon försöker förmedla vikten av skolgång på följande sätt:

Skolan är din biljett. Oavsett var ni hamnar så är din biljett ändå skolan överallt, ska du till Kosovo måste du gå till skolan, ska du stanna i Sverige måste du gå till skolan.

Skolan ses av flertalet kuratorer som en möjlighet till att skapa ett sammanhang. Emil menar att det är viktigt att göra det papperslösa barnet till något i någon annan persons liv. Han uppger även att vissa av barnen säger sig ha andra behov än att prata. Emil menar att det ibland kan ses som svårmotiverat att ”endast” ha samtal, när barnen upplever att deras behov framförallt handlar om uppehållstillstånd och pengar för att klara av vardagen. Arbetet med de äldre barnen tycks kräva mer motivationsarbete för att få dem att lyckas med sin skolgång eftersom kuratorerna upplever att lusten att lära och gå i skolan blir allt mindre ju längre barnen behöver leva som papperslösa. Det tidigare nämnda motivationsarbetet bekräftas av Ulf som uttalar sig såhär:

Det jag pumpar med, och det är nånting jag liksom har lärt mig att bli bättre på, det är det här att var du än tar vägen, så har du alltid nytta av det du lär dig i skolan för det är ingen som kan ta det ifrån dig. [---] Det är ditt liksom, oavsett. [---] Asså det finns inget att, mer än att prata. Och lyssna. Men att liksom föra in att det faktiskt finns en mening.. Med livet. Och att det inte är kört.

Vissa skolkuratorer som arbetar med yngre barn menar att denna målgruppen uttrycker andra behov. Ofta handlar det då om att barnen vill gå mer i skolan eller syssla med någon form av aktivitet efter skolan. De olika skolkuratorerna har olika stora möjligheter till att hjälpa till med denna typen av insatser. Malin berättar att skolan ibland låter de de yngre barnen gå på fritids på eftermiddagarna. Samma skolkurator berättar att hon har god kontakt med fotbollstränare och på så sätt kan ordna med en plats i laget även för papperslösa barn. Malin berättar dock även att det kan leda till problem vid vissa tillfällen, exempelvis vid turneringar eller läger då det krävs personnummer för anmälan eller då tveksamheter kring försäkringar och liknande uppstår. För att bättre kunna hjälpa dessa barn med aktiviteter och liknande berättar ungefär hälften av skolkuratorerna att de har möjlighet, dock begränsad, att ansöka om pengar från olika typer av fonder. Genom dessa fonder kan de bidra med exempelvis ett par nya fotbollsskor eller ett busskort till barnen. Susanne beskriver hur hon har möjlighet att söka fondpengar varje år som bland annat går till de papperslösa barnen på olika sätt:

Det har varit nån kille som har varit duktig på fotboll. [...] Då har jag betalat avgiften, fotbollsavgiften, [...] och tränaren brukar ställa upp jättebra när de åker på sådana här träningsläger och så har barnen fått åka med dem och så bjuder dem på frukost och lunch och såna här saker. [...] Behöver de träningsoverall så har jag betalat det också för flera. För de har ju ingen annan möjlighet. Det finns ju inga pengar.

Tanken bakom att låta barnen utöva någon sport eller aktivitet är att barnen ska få känna känslan av att vara som andra barn. Normaliteten är något som majoriteten av skolkuratorerna har tagit upp under intervjuerna och det tar sig uttryck i alla de praktiska saker som skolkuratoren har möjlighet att hjälpa barnet med.

Fåtalet kuratorer ser en möjlighet i att hjälpa barnen med rättsliga frågor, genom att exempelvis skriva intyg till migrationsverket. Detta kan dock inte ses som arbete direkt med papperslösa barn, utan snarare som förebyggande arbete då det handlar om en strävan till att asylsökande barn ska få uppehållstillstånd. Karl, som väljer att arbeta med dessa frågor, menar att barn som är ärenden för migrationsverket behöver kunskap och strategier för att kunna hantera framtidens ovisshet. Han berättar följande:

Jag vet inte hur många gånger jag liksom ritat upp här på tavlan att okej, du har fått ett avslag på din asylansökan och nu blir det ett överklagande, och då kan det bli ett ja att du får stanna eller det kan bli ett nej att du inte får stanna. Och blir det ett ja så kommer det här och det här hända. Blir det ett nej så finns det fortfarande den här möjligheten. [...] Visa upp att nej men du kan stanna kvar i Sverige, du kan gömma dig, det finns organisationer som skulle kunna gömma dig. Men det innebär samtidigt dom här och dom här riskerna. [---] Och då kan man också skapa en viss handlingsberedskap utifrån dom olika alternativen.

Att diskutera exempelvis möjligheten att gömma sig kan enligt Karl skapa en strategi inför framtiden i de fall då ett barn lever under hot om utvisning. Fåtalet kuratorer uppger dock att arbete som rör migration inte ligger inom skolans ansvarsområde och av den anledning bedrivs inget arbete på området med barnen. Empirin visar att samtliga kuratorer upplever att de gör ett bra arbete med de papperslösa barnen. Något som majoriteten av kuratorerna lyfter fram är vikten av deras socionomkompetens. Som socionom har den professionella en möjlighet att se helheten kring barnet. Susanne säger följande:

Jag tror det är jätteviktigt, bara man finns här som en trygg vuxen. Sen behöver man vår specialkompetens som socionomer att hantera det sen, att reda ut en del saker. Vart man vänder sig någon stans. Alla kan vara trygga vuxna men det är vad man gör av det sen som är skillnad.

6.3 Vinjett

Den vinjettfråga (se bilaga 4) som vi har använt oss av under intervjuerna har gett oss möjlighet att utifrån en och samma situation ta del av skolkuratorernas resonemang.

Resultatet av vinjettstudien som beskriver ett fall som handlar om papperslösa Adam som är 14 år gammal, visar att skolkuratorerna överlag prioriterar liknande tillvägagångssätt men att det också finns vissa skillnader i hur de tror att de hade hanterat situationen. En av de centrala delarna har varit att arbeta med föräldrarna, vilket har varit en prioritering för nästan alla kuratorer. Förhållningssättet gentemot föräldrarna ser dock ut på lite olika sätt. Fyra av kuratorerna menar att de behöver prata med föräldrarna om att de har ett ansvar för sina barn och att de eventuellt behöver fundera över huruvida de ska fortsätta att hålla sig gömda. Lotta uppger att hon eventuellt skulle göra en orosanmälan till socialtjänsten om situationen inte blir bättre, vilket Emil instämmer till. Emil menar att föräldrarna måste informeras om att barn i det svenska samhället har mycket rättigheter. Ulf uttrycker vikten av att skapa en egen uppfattning om hur det ligger till, för att undvika att agera allt för snabbt:

Jag hade liksom inte slängt mig på luren och ringt polisen. Nää. Det hade jag inte gjort. [---] Dom lever ju under gräsliga förhållanden. [...] Jag hade först tagit reda på hur är det liksom. Jag hade gått dit med egna ögon och träffat dom [...] Och också höra hur föräldrarna uppfattar det. [---] Men jag hade nog dragit det anonymt med socialtjänsten på nåt sätt. [---] Jag hade inte lämnat några uppgifter på barnet eller inte ens nämna exakt ålder om inte man vill [...] men beskrivit situationen. Då får man ju liksom handledning i det.

Tre skolkuratorer uttrycker vikten av att närma sig föräldrarna med försiktighet för att sedan kunna skapa ett förtroende dem emellan. Att ha samtal med Adam för att bilda sig en uppfattning om hur han mår uttrycks också som en prioritering. Relationsskapandet med Adam har tagits upp av bland annat Karl, som säger följande:

Jag tror att jag skulle försöka bygga upp en relation, och mer prata kring Adam, hur det ser ut i skolan, vilka kompisar han är med. [...] Prata lite om hur det var tidigare, om lite det här med hans föräldrar.. Vad han kan prata med dom om, om han kan prata om att han mår dåligt.

Flera kuratorer har även tagit upp syskonet och vikten av att den yngre brodern får gå i skolan. Ett flertal skolkuratorer talar om möjligheten att förmedla kontakt i form av psykiatriskt stöd, både till Adam själv, hans lillebror samt till deras mamma. Karl menar att

han kan bidra med kunskap om asylprocessen och vad som skulle kunna hända om Adams familj valde att ansöka om uppehållstillstånd. Karin anser att det är viktigt att bekräfta Adams känslor och prata om rädslan och oron om Adam själv vill. Detta bekräftas också av de andra kuratorerna. Susanne har talat om att det kan vara bra för Adam att få tillgång till någon typ av aktivitet efter skoltid och på så sätt förlänga skoldagen:

Då får de chansen att kanske vara kvar i skolan. [...] Och det är ju såna här aktiviteter som inte, såna här barn behöver synas i några papper. [...] Så man skapar nånting så det ser ut som att det är fortsättning av skolan så att man får träffa sina kompisar under en längre period. Asså vi har möjligheten. [...] Allting som man gör, sånt här, det stärker på något sätt, om man gör det på rätt sätt.

6.4 Sammanfattning

Efter att ha sammanställt det empiriska material som vi samlat in genom intervjuer med skolkuratorer kan vi se att kuratorerna har en relativt samlad bild av de papperslösa barnens levnadsvillkor. Barnens tillvaro präglas av psykisk ohälsa, otrygghet, svårigheter i att hitta bostad samt ekonomisk utsatthet. En del av barnen blir drabbade av den ekonomiska aspekten på så sätt att de inte kan äta sig mätta hemma. I flera familjer finns trauma och sorg sedan flykt eller familjesplittring. Många av barnen upplever en rädsla för att bli hämtade av polisen och många av de äldre barnen upplevs ha svårt att hitta motivation i skolgång eftersom tron på framtiden är bristfällig. Skolkuratorernas arbete med de papperslösa barnen varierar. Trots bristen på framtidstro arbetar samtliga kuratorer med att försöka återskapa denna och få barnen att lyckas i skolan. Det är hos majoriteten av kuratorerna viktigt att skapa ett sammanhang för barnet genom just skolan. Att få vara som andra barn är också ett återkommande tema och något som de flesta av kuratorerna arbetar för i form av att bidra med möjligheten till att exempelvis delta i någon sportaktivitet eller att få gå på fritids efter skolan. De kuratorer som anser sig ha god tillgång till olika nätverk och på så sätt kan samverka med andra aktörer, kan stötta barnen med exempelvis aktiviteter eller psykoterapeutiska insatser. En del dilemman kan uppstå då kuratorerna inte har möjlighet att samverka med andra aktörer på grund av regelverk av olika slag. Genom ett gott samarbete med lärare på arbetsplatsen kan de gemensamt med skolkuratorerna starta insamlingar av pengar eller ge möjligheten till det papperslösa barnet att få gå och äta en extra gång i matsalen. Samtliga kuratorer diskuterar gränssättning och professionell och personlig distans

till arbetet. De uppger att det finns ett behov av att hålla distans eftersom situationen annars kan bli ohållbar. Det är av stor vikt att de kan sätta gränser för sig själva för att klara av att arbeta med denna typ av barn.

7. Analys

Centrala delar i det skolkuratoriva arbetet är att stödja, bidra med information samt samordna de kontakter med myndigheter som kan behövas runt ett barn som är i behov stöd och hjälp (D-Wester, 2005:14; Isaksson & Larsson, 2012:29-30). Som vi skrivit i tidigare avsnitt visar forskning och rapporter att det skolkuratoriva arbetet går att genomföra på en mängd olika sätt, då handlingsutrymmet för kuratorerna kan ses som relativt oreglerat (Backlund, 2007:196, SOU 2000:19:88). Vår insamlade empiri bekräftar forskningen då det har visat sig att de intervjuade skolkuratorerna har olika tillvägagångssätt i arbetet med de papperslösa barnen. I följande avsnitt kommer vi därför analysera skolkuratorernas handlande i deras arbete med barnen. Utifrån empirin går det att urskilja tre övergripande teman som kan påverka kuratorernas arbete; handlingsfrihet och ansvar inom organisationen, samverkan och nätverk samt kuratorns strategier i det faktiska mötet. Analysen kommer utgå utifrån de tre olika teman som vi funnit och underbyggas med hjälp av teoretiska begrepp som har koppling till handlingsutrymme och rollteori. Resonemangen kommer även stödjas utifrån aktuell forskning. Vilka hinder och möjligheter kommer skolkuratorerna i kontakt med då de arbetar med papperslösa barn i den svenska skolan? Hur påverkar dessa hinder och möjligheter skolkuratorernas agerande i arbetet med barnen?

7.1 Handlingsfrihet och ansvar i organisationen

Specialisten i skolan

Organisationens inverkan på socialarbetares handlingsutrymme benämns ofta inom socialt arbete. I människobehandlande organisationer måste socialarbetaren förhålla sig till organisationens ramar och riktlinjer. För kuratorn, som utifrån Lipskys begrepp, kan benämnas som gräsrotsbyråkrat, blir det ständigt en balansgång att försöka tillgodose både barnets behov samtidigt som organisationens krav ska tillgodoses (Lipsky, 2010:13-14). I en organisation som skolan blir kuratorn en pressure specialist då denne ska hantera de så kallade undantagsfallen, som i detta fall är de papperslösa barnen. Kuratorerna agerar specialister inom skolan då de tar på sig att arbeta med det som andra inom organisationen anser vara

svårhanterligt. Genom att agera specialist upprätthålls ordningen i skolan och arbetet kan fortsätta i vanlig ordning (Lipsky, 2010:133). Skolkuratorernas specialkompetens är något som lyfts fram som en viktig resurs inom organisationen i arbete med de papperslösa barnen. Kuratorn Susanne menar att en viktig del i arbetet med barnen är att vara en trygg vuxen men att det inte räcker hela vägen för att kunna hjälpa barnen i skolan. Hon menar att alla kan vara en trygg vuxen, men att skolkuratorer genom sin specialkompetens som socionomer har möjlighet att hjälpa barnen på ett bra sätt.

Lipsky (2010:133) menar även att specialister ofta har ett högt förtroende hos till exempel övrig personal på arbetsplatsen. Huruvida skolkuratorerna har ett gott förtroende för övriga arbetskollegor, till exempel lärare, är svårt att uttala sig om utifrån empirin. Vår empiri visar dock att det finns förtroende från lärarna då en del av kuratorerna, som specialister, har en viktig roll att handleda lärarna i frågor gällande de papperslösa barn. Att bli tilldelad rollen som pressure specialist kan enligt Lipsky dock medföra en viss risk då kuratorn kanske tar på sig arbetsuppgifter som annars hade varit någon annans (ibid.). Risken att kuratorerna tar på sig andras arbetsuppgifter är påtaglig eftersom forskningen visar att skolkuratorerna uppfattar sin roll som oklar i skolan. Detta beror bland annat på att andra professioner inom skolan kan genomföra en del av det skolkuratoriva arbetet då det saknas tydlighet kring kuratorns faktiska arbetsuppgifter (Backlund, 2007:240). Den otydliga rollen i skola i kombination med rollen som specialist kan vara faktorer som förklarar olikheterna mellan de kuratorer som har deltagit i studien. Vår empiri visar att arbetsfördelningen mellan kuratorer och lärare gällande arbetet med de papperslösa barnen ser olika ut mellan skolorna.

Riktlinjer och lagar

Rollen som specialist kan ses som en stark resurs hos kuratorerna i arbetet med de papperslösa barnen. Vår empiri visar dock att det inte finns några tydliga riktlinjer för hur de ska använda sina resurser inom organisationen. Hjälpbehovet hos de papperslösa barnen stämmer inte överens med skolans generella riktlinjer om hur kuratorerna ska stödja och hjälpa elever på skolan. Utarbetade riktlinjer har enbart funnits på en skola. Dessa riktlinjer upplevs ändå som otillräckliga för att kunna hantera vissa av de situationer som de kan ställas inför. Att riktlinjerna upplevs som otillräckliga går att förstå då mötet med de papperslösa barnen är alldeles för komplext för att begränsas till en organisations styrdokument och

riktlinjer. Handlingsutrymmet som gräsrotsbyråkrater besitter kan därför ses som ett viktigt verktyg för att kunna tillgodose de utsatta barnens behov i största möjliga mån (Lipsky, 2010:14-15). Ramar och riktlinjer är i normala fall faktorer som påverkar gräsrotsbyråkratens handlande. Då de flesta skolorna saknar tydliga riktlinjer ökar kuratorernas handlingsutrymme och samtidigt deras ansvar i hanteringen av de papperslösa barnen (Lipsky, 2010:13-16; Svensson, 2008a:16-17).

Lagrum är också en faktor som inverkar på gräsrotsbyråkraternas handlingsutrymme (Lipsky, 2010:14; Svensson, 2008a:17). Socialtjänstlagen ger utrymme för tolkning vilket kan vara en svårighet att hantera för kuratorerna speciellt då barnen beskrivs befinna sig i svåra livssituationer. Hur den professionella ska hantera situationer då barn riskerar att fara illa och vart gränsen går för att tillämpa anmälningsplikten är något som lyfts fram av enstaka kuratorer. Etiska dilemman kan uppstå då risken finns att kuratorerna hamnar i det så kallade moment 22. Tillämpningen av lagen försvåras ytterligare då kuratorn Malin uppger att det inte finns någon mening med att tillämpa anmälningsplikten förrän det föreligger LVU-grunder. Barnens komplexa situation i kombination med ovan nämnda problemsituationer är resonemang som förts fram av kuratorerna som skäl för att inte anmäla då det finns oro för att ett barn far illa. Det är dock intressant att föra en diskussion kring huruvida det finns andra faktorer som kan påverka kuratorernas handlande.

Det rollteoretiska synsättet tar sin utgångspunkt i det symboliska interaktionistiska perspektivet som utgår utifrån att alla människor formas i det sociala sammanhanget som de befinner sig i. I mötet definierar den andre oss vilket bidrar till att individer rekonstrueras. I interaktionen mellan individer sker en ömsesidig förändring av oss själva (Johansson, 2004:19,83). Utifrån empirin är det tydligt att samtliga kuratorer har erfarenheter av att möta barn med tung problematik. Problematik i form av olika trauman i samband med flykt, våld och förluster av anhöriga med mera. Kuratorns dagliga möte med barn i utsatta situationer kommer utifrån det rollteoretiska perspektivet innebära att kuratorn ständigt rekonstrueras i mötet med barnen, och vice versa. Samtliga kuratorer har flerårig erfarenhet av att möta utsatta barn vilket kan vara en faktor som påverkar kuratorns synsätt på de papperslösa barnen. Det papperslösa barnet normaliseras eventuellt i förhållande till andra svårt utsatta barn till viss del då kuratorn dagligen träffar andra barn i svåra livssituationer. Det ska dock inte

förminskas att kuratorerna ställs inför svåra dilemman i avgörandet om vad som kan anses vara det bästa för barnet i situationer då det föreligger en risk att barnet far illa.

Det går att fundera över om det ansvar som ges i samband med handlingsutrymmet alltid är önskvärt av kuratorerna. Några kuratorer har uttryckt att det finns ett behov av att förbättra eller arbeta fram riktlinjer och handlingsplaner gällande de papperslösa barnen. Då riktlinjer och handlingsplaner saknas i de flesta fall, innebär det att kuratorerna själva har stort handlingsutrymme i mötet med barnen. I hanteringen av svåra situationer visar vår empiri att det finns svagt stöd från organisationen. Det uttryckta behovet av stöd från skolan, till exempel genom handlingsplaner, kan ses som att en del av handlingsutrymmet inte alltid är önskvärt. Kuratorerna får, enligt vårt empiriska material, både friheten och ansvaret att själva lägga grunden för hur arbetet ska utföras.

Prioritering

Vår empiri att de papperslösa barnen kan ses som en liten grupp i skolan och som en oprioriterad fråga inom organisationen då det finns annan mer utbredd och synlig problematik som har prioriterats. En kurator menar att det kan vara en anledning till att skolan inte har några riktlinjer gällande de papperslösa barnen. Huruvida det är en prioriteringsfråga att arbeta fram just riktlinjer kan vara svårt att se utifrån empirin. Det går dock att föra en del resonemang kring prioriteringar gällande dessa barn. Inom den byråkratiska organisationen, menar Lipsky att det finns värderingar som går emot varandra. Gräsrotsbyråkraten ska både se till hela människans behov och samtidigt se till organisationens möjligheter som ska utgå utifrån likabehandlig och begränsade resurser. Det kan leda till en konflikt mellan människans och organisationens behov vilket kan påverka prioriteringar i gräsrotbyråkratens handlande (Lipsky, 2010:71). Då resurser är begränsade och skolan ska sträva efter att behandla alla lika kan det få en viss inverkan i arbetet med de papperslösa barnen då de befinner sig i väldigt komplexa situationer. Flertalet kuratorer uppger att de här barnen tar mycket tid. Att arbeta mycket med de papperslösa barnen går ifrån idén om att resurser, till exempel skolkuratorns tid, ska fördelas lika mellan eleverna. I en organisation med begränsade resurser måste arbetet prioriteras. Ju mer tid du ger till ett barn, desto mer tid tar du från ett annat (Lipsky, 2010:73). Det framkommer av empirin att flertalet av kuratorerna generellt upplever en hög arbetsbelastning och att de enbart hinner med det mest akuta arbetet. Två kuratorer menar att

som yrkesverksam bör man inte skapa ett problem om det inte finns ett problem, vilket innebär att de inte kontaktar de papperslösa barnen i onödan. Samtliga kuratorer beskrivit dock i olika sammanhang de papperslösa barnens livssituation som problematisk. Att inte arbeta uppsökande med barnet kan utifrån Lipskys resonemang förstås som att kuratorn handlar utifrån organisationens begränsade resurser.

7.2 Samverkan och nätverk

Vikten av samverkan

Ett centralt tema som påverkar arbetet med de papperslösa barnen visar sig utifrån empirin vara kuratorernas möjligheter eller hinder att samverka med andra aktörer utanför skolan. En kurator uttrycker att arbetet skulle vara jättetungt utan att ha ett fungerande samarbete med andra aktörer som har andra möjligheter att stödja barnen. Ett viktigt verktyg för kuratorerna i deras yrkesroll är just det, att fungera som ”spindeln i nätet” för att försöka skapa kontakter med andra organisationer som kan gagna barnet. Att skapa kontaktnät och samverka blir ett sätt för kuratorn att komma åt andra resurser som skolan saknar (Johnsson, 2008a:181-183). Kuratorns yrkeskompetens, som innebär en rätt att förmedla kontakter, är en viktig resurs då den professionella arbetar med barnet utifrån en helhetssyn. Det finns dock olika preferenser bland skolkuratorerna gällande vilka typer av aktörer de väljer eller har möjlighet att samverka med. En central faktor som vi kan urskilja ur det empiriska materialet gällande valet av samverkanspartner är att den geografiska placeringen av skolan spelar en viss roll. Då det finns begränsat med andra aktörer i det geografiska området, förminskas skolkuratorernas handlingsutrymme, och vice versa. Genom att ha exempelvis frivilligorganisationer i sin närhet kan kuratorn ofta förmedla en kontakt mellan dessa och barnet.

Förväntningar på andra aktörer

Valet av samverkanspartner styrs dock inte helt och hållet av geografiska möjligheter och begränsningar. Vår empiri visar att trots att kuratorerna har tillgång till denna typen av nätverk väljer de ibland att inte använda sig av det. Detta blir tydligt då två av våra intervjupersoner beskriver samverkan på helt skilda sätt, trots att de geografiskt är placerade nära varandra. Hur kan man förklara det faktum att skolkuratorerna väljer vilka de ska samverka med trots till synes likartade möjligheter? För att förstå detta fenomen kan rollteorins begrepp användas. Genom att se socialarbetaren som innehavaren av en position, i detta fallet som skolkurator,

kan kuratorn förstås som en del av ett sammanhang med en grupptillhörighet. Om vi tänker på nätverket som gruppen, kan vi se att det finns olika typer av positioner i en och samma grupp. Dessa positioner är beroende av varandra, utan varandra så finns det varken ett nätverk eller det som vi väljer att kalla för samverkan (Trost & Levin, 2004:149-150). De positioner som är aktuella inom nätverket har även tillhörande förväntningar.

Kanske är det i dessa förväntningar som vi finner en förklaring till varför skolkuratorn väljer en viss samarbetspartner trots att flera andra finns till hands. Om omgivningen inte upplever att positionsinnehavaren lever upp till de förväntningar som finns, kan detta kanske medföra brist på legitimitet sett från de övriga aktörernas perspektiv. I vår empiri visar detta sig genom att två kuratorer inom samma geografiska område har två skilda erfarenheter av att samverka med bland annat socialtjänsten. En av kuratorerna har ett samarbete med socialtjänsten om det skulle behövas, till exempel om ett barn far illa. Den andra kuratorn uppger att socialtjänsten har uttryckt att dom inte har möjlighet att samarbeta när det gäller de papperslösa barnen. Denna typen av klargörande kan bidra till att förväntningarna hos kuratorn för ett framtida samarbete med socialtjänsten blir låga. På så vis begränsas skolkuratorns handlingsutrymme i arbetet med de papperslösa barnen. Genom välfungerande samverkan blir effekten den motsatta då det ökar den professionellas handlingsutrymme (Johnsson, 2008a:194).

Förväntningar från andra aktörer

Vårt empiriska material synliggör att det finns ett samband mellan ett högt förtroende för andra aktörer och en klar bild av vad som är ens eget ansvar som skolkurator. Vissa kuratorer som i intervjuerna uppger att de har bra nätverk utanför skolan uttrycker samtidigt en viss säkerhet kring vad som anses ligga i deras ansvarsområde. De som samverkar i mindre utsträckning har en mer oklar uppfattning vad gäller det egna ansvaret i arbetet med papperslösa barn. I likhet med vad vi tidigare har nämnt finns det en risk i att skolkuratorn utses som så kallad pressure specialist på skolan. Vi kan se att skolkuratorns handlande även påverkas av andra aktörer, till exempel samverkanspartners, då den professionella ibland tar på sig mer ansvar än vad hen egentligen kanske bör på grund av att det finns ett högt förtroende från andra (Lipsky, 2010:133-135). En kurator som har ett fungerande samarbete med andra aktörer uppger att hen ibland blir tillfrågad om att bistå med vissa resurser. Att ha ömsesidigt förtroende till andra aktörer kan med andra ord ses som både positivt och negativt.

Positivt av den anledning att skolkuratorerna upplever en starkare tydlighet i vad som är deras faktiska arbetsuppgifter. Negativt av den anledning att man som pressure specialist får ett högt förtroende från andra aktörer, vilket kan leda till att kuratorn blir tilldelad uppgifter och ansvar som egentligen inte hör hemma hos en skolkurator.

7.3 Kuratorns strategier i det faktiska mötet

Normer och traditioner

Det skolkuratoriva arbetet präglas av både kontinuitet och förändring sedan yrket infördes i början på 40-talet. Kontinuiteten i det skolkuratoriva arbetet visar sig genom att en del centrala arbetsuppgifter har följt med professionen sen införandet. Dessa arbetsuppgifter har varit kontaktarbete med sociala myndigheter, föräldrar, skola samt att fungera som informatör om samhällets olika resurser (Isaksson & Larsson, 2012:24,29-30). Normer och traditioner är faktorer som påverkar gräsrotsbyråkratens handlande (Lipsky, 2010:14-15; Svensson, 2008a:16-17). Trots forskningen om kuratorns oklara roll (Backlund, 2007:283-284), visar vår empiri att kuratorernas arbete präglas av traditioner. Samtliga kuratorer har arbetsuppgifter som funnits med sedan yrkesrollens införande. Även om empirin visar likheter i skolkuratorernas uppfattningar om deras centrala arbetsuppgifter, visar den samtidigt att kuratorerna prioriterar olika. Det finns skilda uppfattningar om och strategier för hur arbetet med de papperslösa barnen ska se ut. Målet är ofta detsamma, men vägen dit ser olika ut. I vissa fall prioriteras det terapeutiska arbetet, i andra fall fokuserar kuratorn på att skapa en allians med föräldrarna. Ibland ligger fokus på att skapa nätverk med andra resursstarka aktörer utanför skolan. Dessa olikheter skulle kunna ses som att normer kring hur skolkuratorer ska arbeta med de papperslösa barnen inte har etablerats i så stor utsträckning då det är en relativt ny utmaning i det skolkuratoriva arbete. Då normerna inte är starkt etablerade kan vi se att skolkuratorernas handlingsutrymme ökar.

Arbetsmodeller

Det finns dock en del gemensamma normer som präglar skolkuratorernas arbetsmodeller i arbetet med de papperslösa barnen. Det är tydligt utifrån vår empiri att majoriteten av kuratorerna använder sig av strategier som utgår från att skapa en känsla av sammanhang för barnen. Kuratorn Emil säger att det är viktigt att göra barnet till en person i någon annans liv då deras sociala sammanhang är ytterst begränsade, nästintill obefintligt. En annan tydlig

strategi i arbetet, som används av samtliga kuratorer, är strävan efter normalitet. Kuratorn Karin menar att de här barnen aldrig kommer att få ett normalt liv, men att försöka sträva efter ett normalt liv är alla barn värda. Rapporter visar att då de papperslösa barnen har berövats sitt sociala sammanhang är det av största vikt att ge barnen ett så normalt liv som möjligt. En del i detta är att få gå i skolan och träffa andra barn och vuxna (SOU 2007:34). Skolan som en trygg bas är något som samtliga kuratorer lyfter fram som en viktig resurs i de papperslösa barnens liv. På skolan blir de sedda och får möjligheten att vara som andra barn.

Distans i roller och relationer

Flertalet av skolkuratorerna uttrycker att det kan vara svårt att skapa distans till arbetet när de kommer i kontakt med barn som lever under svåra förhållanden. Detta kan tänkas försvåras ytterligare då kuratorerna, som vi tidigare har beskrivit, hittar lite stöd i organisationen såväl som i samverkan och genom oetablerade normer och traditioner. Ett stort handlingsutrymme och samtidigt ansvar ges till kuratorn i arbetet med de papperslösa barnen. Kuratorns val av handling eller icke-handling påverkar deras arbete med barnen. Det empiriska materialet visar att skolkuratorerna har olika tankebanor kring hur de sätter gränser och skapar distans till sin yrkesroll då de möter barnen. Genom att använda sig av Goffmans begrepp rolldistans kan man förstå att skolkuratorerna som uppger sig ha relativt lätt för att skilja mellan sin privata roll och sin yrkesroll även har en hög förmåga till just rolldistans (Berg, 2007:170-171). Goffman menar att individer genom rolldistans skapar en distans mellan de roller som har intagits, och att det ger en stor social skicklighet (ibid.). Detta kan även kopplas till förmågan att skilja mellan sina egna behov och känslor från barnets behov och känslor. Att skapa distans mellan sina egna olika roller tycks endast kunna genomföras om man är medveten om de känslor och tankar som tillhör de olika rollerna. Just detta kan vi se att ett par skolkuratorer uttrycker att de klarar av. Kuratorn Malin menar att hon klarar av det eftersom hennes eget liv är så annorlunda i jämförelse med barnens liv. Kanske skapar de då även förutsättningar för att utföra ett arbete som har barnets behov i fokus (Johnsson, 2008b:105).

Relationen till utsatta barn

Att skapa distans till yrkesrollen kan också förstås utifrån Svenssons (2008b:167-168) resonemang om relationer till klienten. Då flera av skolkuratorerna diskuterar vikten av att inte bli alltför personligt engagerade för att själva klara av sitt arbete, kan vi tyda att deras val

av handling eller icke-handling syftar till att undvika det som Svensson (ibid.) kallar för omsorgsrelation. En omsorgsrelation skulle i situationer som dessa kunna skapa viss osäkerhet i hanteringen av situationen eftersom den grundar sig i hjälparen som generös och att barnet ska uttrycka tacksamhet. Att kunna sätta sina egna behov åt sidan för att fokusera på barnet likt det som tidigare beskrivits kan bidra till att kuratorn skaffar en annan typ av relation till det papperslösa barnet.

Att istället lägga fokus på barnets behov blir mer centralt i Svenssons begrepp servicerelation (Svensson, 2008b:168-169). I sammanhanget papperslösa är de rättsliga möjligheterna begränsade vilka egentligen ligger till grund för denna typen av relation, men vi kan ändå se att barnens rätt till skolgång, som medför en rätt till elevhälsa, kan vara motsvarigheten till Svenssons resonemang. Tjänsten till det papperslösa barnet blir därför i detta fall elevhälsa i skolan. Vi kan dock utifrån det empiriska materialet se att två av de intervjuade skolkuratorerna ibland gör bedömningen att inte rent konkret arbeta med det aktuella barnet. Kuratorerna kan istället för att själva bemöta barnet, och på så sätt riskera skapa ett problem som inte finns, välja att använda sina resurser på ett annat sätt, exempelvis genom att ge stöd och handledning till lärare. Flertalet kuratorer arbetar med att handleda lärare på arbetsplatsen, vilket ger dem en möjlighet att genom en stor handlingsfrihet indirekt hjälpa de papperslösa barnen. Relationen kan ses som serviceinriktad då de har en stor lyhördhet för barnets behov (ibid.).

7.4 Sammanfattning

I analysens första tema lyfts de organisatoriska aspekter som påverkar skolkuratorernas handlingsutrymme i arbetet med papperslösa barn. I enighet med forskning inom området har vi kunnat se att organisationen har en relativt liten betydelse för hur det skolkuratoriva arbetet formas (Backlund, 2007:283-284). Detta visar sig bland annat genom bristen på vägledande riktlinjer och handlingsplaner inom organisationen. Problem uppstår även i tillämpningen av anmälningsplikten då det finns svårigheter med att få stöd från andra myndigheter. Den professionella måste även förhålla sig till de etiska dilemman som kan uppstå i mötet med de utsatta barnen. Skolkuratorn kan ses som specialisten i skolan då kuratorn tar på sig uppgifter som andra inom organisationen anser svårhanterliga (Lipsky, 2010:133). Skolkuratorernas otydliga roll i skolan i kombination med att kuratorn agerar specialist i skolan kan ses som

förklaringar till varför skolkuratorernas handlande skiljer sig åt i deras arbete med de papperslösa barnen.

Samverkans inverkan på kuratorernas handlingsutrymme beskrivs i analysens andra del. Vi har kunnat urskilja att en fungerande samverkan med andra aktörer har stor påverkan på det skolkuratoriva arbetet med papperslösa barn. Den geografiska placeringen har en viss betydelse då den professionella har tillgång till resurser i olika stor utsträckning. Vi har dock kunnat se att trots att samma geografiska möjligheter finns har kuratorerna inte samma samverkanspartners. En möjlig förklaring till detta kan vara kuratorns förtroende till andra aktörer. Genom ett bristande förtroende för andra aktörer begränsas skolkuratorns handlingsutrymme i arbetet med de papperslösa barnen. Ett ömsesidigt gott förtroende mellan aktörer kan dock ses som både positivt och negativt. Samverkan kan skapa möjligheten att ge barnet tillgång till resurser som skolan inte har (Johnsson, 2008a:181-183). Samtidigt kan samverkan bidra till att kuratorn blir tilldelad uppgifter som egentligen inte hör till yrkesrollen. Det finns dock svårigheter i att bedöma vilka uppgifter som i själva verket kan anses höra hemma hos en skolkurator då det vanligen inte finns varken riktlinjer eller styrdokument.

I analysens tredje och sista del fokuserar vi på skolkuratorns strategier i det faktiska mötet med det papperslösa barnet. Kuratorns medvetna eller omedvetna val av strategier är faktorer som påverkar skolkuratorns handlande. Utifrån vår empiri går det att urskilja att traditioner har en viss inverkan i kuratorns handlande då samtliga kuratorer beskriver sig utföra typiska arbetsuppgifter som funnits med sedan yrkesrollens införande. Samtliga kuratorer använder sig även utav arbetsmodeller som präglas av ett normalitetsperspektiv och av att försöka skapa känsla av sammanhang för barnen. Det är dock tydligt att det finns skillnader i hur kuratorerna prioriterar de olika arbetsuppgifterna. Målet är ofta detsamma, men vägen dit ser olika ut. En möjlig förklaring till detta är att normerna om hur den professionella ska arbeta med papperslösa barn inte har hunnit etableras i det skolkuratoriva arbetet då problemområdet kan ses som relativt nytt i ett skolsammanhang. I relationen till det papperslösa barnet upplever kuratorerna ibland svårigheter då barnen befinner sig i svåra livssituationer. Om kuratorn är medveten om sin egna roll i förhållande till barnets roll skapar den professionella

en rolldistans som kan vara en förutsättning för att utföra ett arbete med barnets behov i fokus (Johnsson, 2008b:105).

8. Avslutande diskussion

Syftet med vår studie har varit att studera hur skolkuratorer hanterar de situationer de ställs inför i arbetet med papperslösa barn. Hur beskriver skolkuratorerna de papperslösa barnens livssituationer? Hur beskriver skolkuratorerna de situationer som de ställs inför i arbetet med de papperslösa barnen? Hur hanterar skolkuratorerna de hinder och möjligheter som de ställs inför i arbetet med de papperslösa barnen? Genom att ta del av skolkuratorernas berättelser har vi sett att beskrivningen av barnens livssituationer liknar varandra. En otrygg tillvaro är något som de flesta av dessa barn lever i. Det skolkuratoriva arbetet med de papperslösa barnen liknar arbetet med andra barn, men deras utsatthet och rättslöshet bidrar till att kuratorerna får agera utifrån vissa begränsningar och möjligheter. Organisatoriska faktorer, samverkan med andra aktörer och de egna strategierna i mötena med barnen är verktyg för att hantera de situationer som kuratorerna ställs inför i arbetet med papperslösa barn.

Resultatet av vår studie har både delvis besvarat våra frågeställningar, men också bidragit till fler tankar och funderingar kring området. Att anmäla till socialtjänsten eller inte då det kommer till papperslösa barn som får illa kan ses som ett stort dilemma vilket dock har problematiserats relativt lite i intervjuerna med skolkuratorerna. Svårigheten i att bedöma de möjliga riskerna med en anmälan till socialtjänsten ligger i att kuratorerna inte har kännedom om vad som händer med barnet efter en anmälan. Risken att familjen skulle flytta då de får kännedom om att man som skolkurator överväger att anmäla ett barn till socialtjänsten kan innebära att barnets trygga sammanhang, skolan, går förlorat. Skolkuratorernas fria handlingsutrymme i kombination med vad som av skolkuratorerna upplevs vara en av de mest utsatta grupperna de kommer i kontakt med, gör att vi i vår studie endast har haft möjlighet att belysa en del av den problematik som synliggjorts. Arbetet med papperslösa barn i den svenska skolan är dock inte heller det enda problematiska område och målgrupp som skolkuratorerna lägger tid på. Osäkerheten kring vad som kan anses vara korrekt handlande återfinns säkerligen även i arbetet med andra grupper av barn som också befinner sig i svåra situationer, om än på olika sätt. Skolkuratorns utformande av sitt arbete kan av just denna anledning ses som intressant att forska kring även med utgångspunkt i andra målgrupper.

Det fria handlingsutrymmet är något som återfinns i det övriga sociala arbetet på olika sätt. Det kan troligtvis upplevas som skrämmande att som socialarbetare stå inför egna val och beslut utan att alltid ha klara ramar för vad som ska eller bör göras. Upplevelsen av osäkerhet i yrkesrollen kommer troligtvis att synliggöras då man ställs inför situationer som sådana, men ett fritt handlingsutrymme kan även ses som en möjlighet. Möjligheten att skapa och forma det sociala arbetet är den kreativa aspekten som följer med det fria handlingsutrymmet. Genom att vara medveten om de ramar man har kan man också se det som en utmaning att bedriva ett kreativt socialt arbete (Svensson, 2008a:29-31). Viktigt att lyfta fram är även att de skolkuratorer som vi har intervjuat under arbetet med vår studie alla har uttryckt att de själva anser att de gör ett bra jobb med de papperslösa barnen. Trots otydlighet i situationer där skolkuratorerna måste jobba ”mot systemet” finns ändå en uppfattning om att det som de gör för dessa barn faktiskt gör en skillnad i barnens liv. Likt resonemanget kring det fria handlingsutrymmet som en möjlighet till att vara kreativ, kan vi se att det är på detta sätt som skolkuratorerna utformar sitt arbete med de papperslösa barnen. Att gång på gång bli tvungen att ”uppfinna hjulet” kräver både uppfinningsrikedom och en stark vilja att hjälpa det enskilda barnet.

De papperslösa barnens situationer målas av kuratorerna tydligt upp som mycket svåra. Uppfattningen om att vi alltid har barnets bästa i åtanke och att vi i en välfärdsstat som Sverige arbetar hårt för att barn ska växa upp under trygga förhållanden, kan kanske ifrågasättas då man tar del av skolkuratorernas utsagor. De lagändringar som har gjorts för att stärka de papperslösa barnens rättigheter i Sverige löser inte all problematik som uppstår i samband med dessa barn. Detta förstår vi då vi tar del av skolkuratorernas berättelser om hur de här barnen faktiskt lever. Att stå utan rättigheter under sin uppväxt och att ständigt behöva vara otrygg och rädd skapar troligtvis inte bra förutsättningar för utformandet av en bra framtid. Regeringen har under 2013 tillsatt en utredning om huruvida FN:s Barnkonvention stämmer överens med den svenska lagstiftningen gällande barns rättigheter. Utredningen ska redovisas under år 2015. Frågan är därmed aktuell, vilket kanske även kommer att leda till att intresset för papperslösa som forskningsområde tilltar. Kanske skapar detta också en förutsättning för att utöka rättigheterna för de barn som idag såväl som i framtiden lever som papperslösa i Sverige.

9. Referenslista

- Agresta, Jacqueline (2004) "Professional role perceptions of school social workers, psychologists and counselors". *Children and schools*, Vol. 26, nr 3, s.151-163
- Ahrne, Göran & Svensson, Peter (2011) "Kvalitativa metoder i samhällsvetenskapen". I Ahrne, Göran & Svensson, Peter (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. Malmö: Liber
- Angelöw, Bosse & Jonsson, Thom (2000) *Introduktion till socialpsykologi*. Lund: Studentlitteratur
- Backlund, Åsa (2007) *Elevvård i grundskolan – Resurser, organisering och praktik*. Stockholm: Institutionen för socialt arbete, Stockholms Universitet
- Barnombudsmannen "Om barnkonventionen" (elektronisk), *Barnombudsmannens officiella hemsida* <<http://www.barnombudsmannen.se/barnkonventionen/om-barnkonventionen/>> (Hämtad: 2014-05-19)
- Berg, Lars-Erik (2007) "Den sociala människan: Om den symboliska interaktionismen" I Månsson, Per (red) *Moderna samhällsteorier – Traditioner, riktningar, teorier*. Stockholm: Norstedts
- Bryman, Alan (2011) *Samhällsvetenskapliga metoder*. Malmö: Liber
- Curry, Jennifer R. & Bickmore, Diana (2012) "School counselor induction and the importance of mattering". *Professional school counseling*, Vol. 15, nr 3, s.110-122
- D-Wester, Yvonne (2005) *Socionomen i skolan*. Stockholm: Gothia
- Dahlin-Ivanoff, Synneve (2011) "Fokusgruppsdiskussioner" I Ahrne, Göran & Svensson, Peter (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. Malmö: Liber
- Eriksson-Zetterquist, Ulla & Ahrne, Göran (2011) "Intervjuer". I Ahrne, Göran & Svensson, Peter (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. Malmö: Liber
- Isaksson, Cristine & Larsson, Anna (2012) "Skolkuratorsyrkets framväxt och utveckling i Sverige". *Socionomen*, Vol. 32, nr 6, s.24-32
- Johansson, Thomas (2004) *Socialpsykologi*. Lund: Studentlitteratur
- Johnsson, Eva (2008a) "Samarbete och samverkan" I Svensson, Kerstin, Johnsson, Eva & Laanemets, Leili (red.) *Handlingsutrymme – Utmaningar i socialt arbete*. Stockholm: Natur & Kultur
- Johnsson, Eva (2008b) "Yrkesroller och yrkeskompetens" I Svensson, Kerstin, Johnsson, Eva & Laanemets, Leili (red.) *Handlingsutrymme – Utmaningar i socialt arbete*. Stockholm: Natur & Kultur

- Jönson, Håkan (2010) *Sociala problem som perspektiv – En ansats för forskning och socialt arbete*. Malmö: Liber
- Khosravi, Shahram (2006) ”Territorialiseringad mänsklighet: Irreguljära immigranter och det nakna livet”. I de los Reyes, Paulina (red.) *SOU 2006:37 Om välfärdens gränser och det villkorade medborgarskapet – Rapport av Utredningen om makt, integration och strukturell diskriminering*. Stockholm: Arbetsmarknadsdepartementet
- Khosravi, Shahram (2010) ”An Ethnography of Migrant ‘Illegality’ in Sweden: Included Yet Excluded?” *Journal of International Political Theory*, Vol. 6, nr. 1, s.95-116
- Lipsky, Michael (2010) *Street level bureaucracy – Dilemmas of the individual in the public service*. New York: Russel Sage
- May, Tim (2011) *Samhällsvetenskaplig forskning*. Lund: Studentlitteratur
- Payne, Malcolm (2008) *Modern teoribildning i socialt arbete*. Stockholm: Natur och Kultur
- Regeringens proposition (2012/13:58) *Utbildning för barn som vistas i landet utan tillstånd*. Stockholm: Regeringen
- Rädda Barnen (2008) *Barn utan papper – Jag vill bara landa!* Stockholm: Rädda Barnen
- Sigvardsson, Erika (2012) *Presenting the absent – An account of undocumentedness in Sweden*. Uppsala: Uppsala Universitet
- Sjögren, Anne & Ascher, Henry (2006) ”Gömda barn i skolan: Varför och hur gör man?”. *Skolhälsovård*, Vol. 7, nr 3, s.25-32
- Socialstyrelsen (2010) *Social Rapport*. Stockholm: Socialstyrelsen
- Socialstyrelsen (2013) *Barn med uppgivenhetssyndrom – En vägledning för personal inom socialtjänst och hälso- och sjukvård*. Stockholm: Socialstyrelsen
- Socialstyrelsen (2014) *Tillståndet och utvecklingen inom hälso- och sjukvård och socialtjänst - Lägesrapport 2014*. Stockholm: Socialstyrelsen
- SOU 2000:19. *Från dubbla spår till elevhälsa: I en skola som främjar lust att lära, hälsa och utveckling*. Stockholm: Utbildningsdepartementet
- SOU 2007:34. *Skolgång för barn som skall avvisas eller utvisas*. Stockholm: Justitiedepartementet
- SOU 2010:95. *Se, tolka och agera: Allas rätt till en likvärdig utbildning*. Stockholm: Utbildningsdepartementet

- Svensson, Kerstin (2008a) ”Att vara socialarbetare” I Svensson, Kerstin, Johnsson, Eva & Laanemets, Leili (red.) *Handlingsutrymme – Utmaningar i socialt arbete*. Stockholm: Natur & Kultur
- Svensson, Kerstin (2008b) ”Dynamik i möten och relationer” I Svensson, Kerstin, Johnsson, Eva & Laanemets, Leili (red.) *Handlingsutrymme – Utmaningar i socialt arbete*. Stockholm: Natur & Kultur
- Svensson, Peter & Ahrne, Göran (2011) ”Att designa ett kvalitativt forskningsprojekt”. I Ahrne, Göran & Svensson, Peter (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. Malmö: Liber
- Trost, Jan & Levin, Irene (2004) *Att förstå vardagen – Med ett symbolisk interaktionistiskt perspektiv*. Lund: Studentlitteratur
- Vetenskapsrådet. *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Vetenskapsrådets officiella hemsida. <<http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf>> (Hämtad: 2014-03-17)

10. Bilagor

Bilaga 1 – Informationsbrev 1

LUNDS
UNIVERSITET

2014-04-08

En studie om skolkuratorers möte med papperslösa barn i den svenska skolan

Du kanske redan har haft kontakt med oss då vi under den senaste veckan har ringt runt till flertalet skolkuratorer i Skåne för att hitta personer som skulle vilja vara med i vår studie. Vi är två socionomstudenter, Hanna Svensson och Sara Nylander, från Lunds Universitet som precis påbörjat arbetet med vår kandidatuppsats. Vi har en önskan om att genomföra en studie om skolkuratorers möte med papperslösa barn i den svenska skolan.

För att tydliggöra vad vi menar med papperslösa barn så menar vi de barn som hade behövt söka uppehållstillstånd för att få legal rätt till att vistas i Sverige men som inte har gjort det av olika anledningar. I vår studie innefattas även de gömda, det vill säga asylsökande som har fått avslag på sin ansökan och valt att stanna kvar i landet. Med barn menar vi barn och unga upp till 20 år som går i skolan på grundskolenivå eller gymnasienivå.

Vi blev intresserade av att vidga förståelsen om ämnet då vi upplever att det finns begränsad kunskap om området. Många yrkesverksamma, till exempel skolkuratorer, ställs troligtvis inför olika utmaningar då de möter papperslösa barn i skolan. Inte minst då man som professionell ska förhålla sig till barnens komplexa livssituation. **Syftet med studien blir därför att studera de dilemman som kan uppstå i mötet med papperslösa barn.** Vilka problemområden, hos de papperslösa barnen, identifierar skolkuratorerna? Vilka olika situationer kan skolkuratorer komma att ställas inför då de i sin yrkesroll möter papperslösa barn? Hur hanterar skolkuratorerna de eventuella dilemman som kan uppstå i mötet med de papperslösa barnen?

Har du intresse av att delta i studien?

Om du har erfarenhet av att arbeta med papperslösa barn i din roll som skolkurator, i dagsläget eller tidigare, så är du välkommen att delta i studien. Vi ser dina erfarenheter som värdefulla då de kan bidra till kunskapsutveckling och förståelse. Tanken är att studien ska baseras på **intervjuer** med 6 till 10 skolkuratorer. Varje skolkurator deltar vid ett tillfälle som varar **cirka 60 minuter**. Vid intervjutillfället kommer vi båda två, Hanna och Sara, att närvara. Med din tillåtelse kommer intervjun att spelas in. Informationen kommer endast att användas till den aktuella kandidatuppsatsen. Du har möjlighet att själv välja på vilken plats intervjun ska genomföras. Den information som du delger kommer att **anonymiseras** och behandlas med stor försiktighet samt förstöras efter att studien är genomförd. Resultatet av vår studie kommer att redovisas så att du inte kan identifieras. När studien är färdig kommer du att erbjudas att få ta del av resultatet då den publiceras i Lunds Universitets uppsatsbank. Deltagandet är helt **frivilligt** vilket innebär att du när som helst kan avbryta din medverkan.

Om du har några frågor så kontakta gärna oss eller vår handledare. Är du intresserad av att deltaga så kontakta oss via mail eller telefon, senast 140415. Vi har en önskan om att få genomföra intervjuerna under april månad.

**Med vänliga hälsningar
Hanna Svensson & Sara Nylander**

Student:
Hanna Svensson
Tel nr: xxxxx
soc11hs1@student.lu.se

Student:
Sara Nylander
Tel nr: xxxxx
soc11sm2@student.lu.se

Handledare:
Maria Bangura Arvidsson
Tel nr: xxxxx
maria.bangura_arvidsson@soch.lu.se

Bilaga 2 – Informationsbrev 2

LUNDS
UNIVERSITET

2014-04-08

Hej X (namnet på detagaren)!

Tack för att du har visat intresse för vår kandidatuppsats som kommer att handla om skolkuratorers möte med papperslösa barn i den svenska skolan. Vi är två socionomstudenter, Hanna Svensson och Sara Nylander, från Lunds Universitet som kommer att genomföra studien. Eftersom deltagandet baseras på frivillighet vill vi därför skicka mer information om studien än den information som getts över telefon.

För att tydliggöra vad vi menar med papperslösa barn så menar vi de barn som hade behövt söka uppehållstillstånd för att få legal rätt till att vistas i Sverige men som inte har gjort det av olika anledningar. I vår studie innefattas även de gömda, det vill säga asylsökande som har fått avslag på sin ansökan och valt att stanna kvar i landet. Med barn menar vi barn och unga upp till 20 år som går i skolan på grundskolenivå eller gymnasienivå.

Vi blev intresserade av att vidga förståelsen om skolkuratorers möte med papperslösa barn i skolan då vi upplever att det finns begränsad kunskap om området. Många yrkesverksamma, till exempel skolkuratorer, ställs troligtvis inför utmaningar då de möter papperslösa. Inte minst då man som professionell ska förhålla sig till barnens komplexa livssituation. **Syftet med vår uppsats blir därför att belysa de dilemman som kan uppstå i mötet med papperslösa barn.** Vilka problemområden, hos de papperslösa barnen, identifierar du som skolkurator? Vilka olika dilemman upplever du som skolkurator att du ställs inför i möte med papperslösa barn? Hur hanterar du som skolkurator de eventuella dilemman som kan uppstå i mötet med de papperslösa barnen?

Vi kommer att genomföra **intervjuer** med 6-10 skolkuratorer som har erfarenhet av att arbeta med papperslösa barn. Varje skolkurator intervjuas vid ett tillfälle som varar **cirka 60 minuter**. Vid intervjutillfället kommer vi båda två, Hanna och Sara, att närvara. Med din tillåtelse kommer intervjun att spelas in. Informationen kommer endast att användas till den aktuella kandidatuppsatsen. Du har möjlighet att själv välja på vilken plats intervjun ska genomföras. Den information som du delger kommer att **anonymiseras** och behandlas med stor försiktighet samt förstöras efter att studien är genomförd. Resultatet av vår studie kommer att redovisas så att du inte kan identifieras. När studien är färdig kommer du att erbjudas att få ta del av resultatet då den publiceras i Lunds Universitets uppsatsbank. Deltagandet är helt **frivilligt** vilket innebär att du när som helst kan avbryta din medverkan.

Om du har några frågor så kontakta gärna oss eller vår handledare. Vi kommer att höra av oss inom ett par dagar för att höra med dig om du fortfarande är intresserad av att delta och i så fall boka in tid och plats för intervjun. Har du redan nu förslag på tider för genomförande av intervjun får du gärna kontakta oss.

Med vänliga hälsningar
Hanna Svensson & Sara Nylander

Student:
Hanna Svensson
Tel nr: xxxxx
hanna.svensson.108@student.lu.se

Student:
Sara Nylander
Tel nr: xxxxx
sara.nylander.979@student.lu.se

Handledare:
Maria Bangura Arvidsson
Tel nr: xxxxx
maria.bangura_arvidsson@soch.lu.se

Bilaga 3 – Intervjuguide

Intervjuguide

Berätta om upplägget! Tid, huvudintervjuare, teman, vinjett, inspelning.

Allmänt

Namn

Skola

Antal elever

Årskurser

Hur länge har du arbetat som skolkurator?

Har du haft andra anställningar inom socialt arbete?

Innan vi sätter igång intervjun vill vi försäkra oss om att vi pratar om samma barn. Med papperslösa barn menar vi, i den här studien, de barn som bosatt sig i Sverige utan att ha sökt uppehållstillstånd, trots att de egentligen behöver det för att legalt få bo i Sverige. I den här intervjun innefattar detta även de barn som brukar benämnas gömda, alltså de barn som fått avslag på sitt uppehållstillstånd men som trots det stannar kvar i Sverige. Har du en annan definition av begreppet papperslös? Hur ser den i så fall ut?

- Hur mycket av din arbetstid ägnar du åt arbete med papperslösa barn?
- Vet du om du har arbetat med både papperslösa och gömda barn?

Barnens situation

- Skulle du kunna berätta om dina erfarenheter av hur de här barnens situationer ser ut?

Ställ följdfrågor inom följande områden: Hemsituation (familj/familjesplittring/ansvar), skolsituation (motivation/att vara annorlunda), hälsa (fysisk/psykisk), social situation (fritid, vänner, gemenskap)

- Finns det något område i dessa barns liv som du som kurator upplever som mer problematiskt än andra?

Följdfråga: Tror du att din bild delas av barnen eller tror du att barnen har ett annat perspektiv?

Barnens behov av hjälp

- I vilka situationer träffar du dessa barn?
- Hur tas kontakten?
- Under hur lång tid brukar du ha kontakt med barnen?

Följdfråga: Erbjuds barnen stöd från skolan eller får de själva be om hjälp?

- Vad vill de här barnen ha hjälp med?
- Vad behöver de här barnen ha hjälp med, utifrån ditt perspektiv?

Hinder och möjligheter

- På vilket sätt kan du hjälpa de här barnen?
- Upplever du att du har resurser nog för att hjälpa barnen?

Om inte: Vad är det du saknar? **Om ja:** Vad är det som fungerar bra?

- Finns det områden som du upplever som problematiska i mötet med dessa barnen?

Följdfråga: På vilket sätt? Kan du berätta mer? Vad medför det?

(Möjliga teman: Sekretess, skolans policy/riktlinjer, etiska aspekter, handlingsutrymme, anmälningsplikten, andra lagrum, polisen, kontakt med föräldrar)

- Om du hamnar problematiska situationer, hur hanterar du dem då?
- Kan du hitta stöd hos andra i personalgruppen?
- Har du möjlighet att berätta om en situation som du befunnit dig i och hur du i så fall hanterade situationen?

Avsluta med vinjettfråga!

Bilaga 4 - Vinjettfråga

Vinjettfråga – Adam 14 år

Adam är 14 år gammal och lever i Sverige tillsammans med sin mamma, pappa och lillebror Aref. För tre år sedan flydde familjen till Sverige men har inte ansökt om uppehållstillstånd på grund av rädsla för att få avslag. De lever numera gömda från de svenska myndigheterna för att undvika att bli skickade tillbaka till sitt hemland. Adam har börjat skolan och börjat lära sig det svenska språket. Han kommer till dig som kurator eftersom han är orolig över framtiden och sin familj. Adam berättar att han ofta får ta hand om sin lillebror Aref, som är 7 år gammal, eftersom hans mamma ofta är ledsen och gråter mycket. Hon säger att hon har ont i huvudet och att Adam måste ta hand om lillebror. Aref är också ofta ledsen, han har inte börjat i skolan än. Han äter dåligt och sover mest hela dagarna vilket gör att Adam börjar bli orolig över Aref. Adams pappa jobbar ofta på kvällar och helger på en restaurang. De bor i en källare som de får låna av en vän till Adams pappa. Adam berättar att han känner sig orolig och han är rädd för att polisen ska komma och hämta dem och att de ska behöva åka tillbaka till hemlandet. Adam tycker att det är tråkigt att han inte får träffa sina kompisar på kvällarna, trots att han har en del kompisar i klassen. De brukar umgås efter skoltid men Adam måste gå hem direkt från skolan för att inte polisen ska hitta honom.

- Vad är dina tankar kring Adams situation?
- Hur hade du hanterat situationen?